

KANCELARIA
SENATU

BIURO ANALIZ,
DOKUMENTACJI
I KORESPONDENCJI

Jednostki
polonoznawcze
funkcjonujące
w systemie nauki
i szkolnictwa
wyższego
krajów byłego
Związku Radzieckiego

Opinie
i ekspertyzy

OE-380

Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji zamawia opinie, analizy i ekspertyzy sporządzone przez specjalistów reprezentujących różne punkty widzenia. Wyrażone w materiale opinie odzwierciedlają jedynie poglądy autorów. Korzystanie z opinii i ekspertyz zawartych w tym zbiorze bez zezwolenia Kancelarii Senatu dopuszczalne wyłącznie w ramach dozwolonego użytku w rozumieniu ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2017 r. poz. 880 ze zm.) i z zachowaniem wymogów tam przewidzianych. W pozostałym zakresie korzystanie z opinii i ekspertyz wymaga każdorazowego zezwolenia Kancelarii Senatu.

© Copyright by Kancelaria Senatu, Warszawa 2022

Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji
Dyrektor – Agata Karwowska-Sokolowska
tel. 22 694 94 32, fax 22 694 94 28,
e-mail: Agata.Karwowska-Sokolowska@senat.gov.pl

Wicedyrektor – Danuta Antoszkiewicz
tel. 22 694 93 21,
e-mail: Danuta.Antoszkiewicz@senat.gov.pl

Dział Analiz i Opracowań Tematycznych
tel. 22 694 95 33, fax 22 694 94 28
Redaktor prowadzący – Iwona Moskalik-Tyma

Opracowanie graficzno-techniczne
Centrum Informacyjne Senatu
Dział Wydawniczy

Kancelaria Senatu
styczeń 2022

Dr Marcin Gońda
Centrum Studiów Migracyjnych
Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny
Uniwersytet Łódzki

Dr Ignacy Józwiak
Ośrodek Badań nad Migracjami
Uniwersytet Warszawski

Dr hab. Michał Nowosielski
Ośrodek Badań nad Migracjami
Uniwersytet Warszawski

Jednostki polonoznawcze funkcjonujące w systemie nauki i szkolnictwa wyższego krajów byłego Związku Radzieckiego

Wprowadzenie

Celem ekspertyzy jest diagnoza form współpracy państwa polskiego z jednostkami polonoznawczymi działającymi na terytorium krajów byłego Związku Radzieckiego oraz wsparcia udzielanego przez państwo polskie tym jednostkom. Dodatkowo określone zostaną cele tej współpracy z punktu widzenia interesów państwa polskiego. Zaproponowane także zostaną rekomendacje istotne z perspektywy dyplomacji publicznej i naukowej oraz polityki polonijnej. Dokument ten stanowi też uzupełnienie dla analizy sytuacji analogicznych jednostek polonoznawczych w krajach Europy Zachodniej i Ameryki Północnej, która wykonana została na jesieni 2020 r. Ta sama problematyka podejmowanych analiz i wykorzystywane ku temu narzędzia badawcze sprawiają, iż struktura tego dokumentu jest podobna (choć nie identyczna) do uprzednio prezentowanych analiz.

Warto na wstępie dokonać istotnego zastrzeżenia terminologicznego związanego z mnogością różnych instytucji, które w prezentowanej ekspertyzie są zbiorczo nazywane „jednostkami polonoznawczymi”. O ile w przypadku instytucji zlokalizowanych w krajach Europy Zachodniej i Ameryki Północnej odnotowano duże zróżnicowanie dotyczące ich form organizacyjnych (mogą to być podmioty samodzielne prowadzące

badania nad Polską, jednostki funkcjonujące w ramach uniwersytetów o charakterze ogólnouczelnianym – np. centra badawcze – lub mniejsze katedry, zakłady czy lektoraty, ale i różne organizacje pozarządowe czy fundacje wspierające funkcjonowanie tych instytucji), o tyle w krajach byłego ZSRR są to w zasadzie jedynie podmioty uniwersyteckie o różnym statusie organizacyjnym – lektoratów, katedr lub osobnych centrów. Również w zakresie obszaru działalności podmioty polonoznawcze w krajach byłego ZSRR cechują się większą homogenicznością – są to w ogromnej mierze jednostki prowadzące studia/specjalizacje polonistyczne lub lektoraty języka polskiego na innych kierunkach studiów. Jedynie w nielicznych przypadkach prowadzone są badania dotyczące innych obszarów niż te związane z dydaktyką języka polskiego, np. dotyczące polskiej kultury, historii czy polityki. Z drugiej strony, w ostatnim czasie powstały też przy wielu uczelniach, zwłaszcza ukraińskich, wyspecjalizowane centra mające inicjować i wzmacniać współpracę tych uniwersytetów z polskimi odpowiednikami w obszarze dydaktyki, badań czy upowszechniania wiedzy o Polsce.

Warto również wyjaśnić terminy dotyczące geograficznej i geopolitycznej lokalizacji państw będących przedmiotem ekspertyzy. Dla potrzeb tego opracowania przyjęliśmy termin „kraje byłego ZSRR” lub „obszar poradziecki”. Zdajemy sobie sprawę, że określenie to jest mało precyzyjne i nie wyczerpuje potencjału definiującego specyfikę tych krajów. To jednak historia przynależności do ZSRR stanowi ich wspólny mianownik. Z ostrożnością traktujemy ugruntowany w polskim dyskursie politycznym i medialnym, nieprecyzyjny termin „Wschód”, który bierzemy w cudzysłów. Zdajemy sobie jednak sprawę, że może on być trudny do uniknięcia, zwłaszcza w kontekście jego ugruntowania w nazwach takich instytucji jak Fundacja Pomoc Polakom na Wschodzie czy Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego (umieszczenie tego ostatniego na Wydziale Orientalistycznym UW może być kolejnym dowodem na nieprecyzyjność określenia „Wschód”).

Cel i metodologia badania

Cele badania dotyczącego jednostek zajmujących się szeroko rozumianymi studiami polonoznawczymi w krajach byłego Związku Radzieckiego były analogiczne do analiz prowadzonych w krajach Europy Zachodniej i Ameryki Północnej i obejmowały:

1. określenie kondycji jednostek polonoznawczych funkcjonujących w tamtejszych systemach nauki i szkolnictwa wyższego

- zarówno obecnej sytuacji, jak i perspektyw funkcjonowania w najbliższej przyszłości;
- 2. diagnozę wsparcia ze strony polskiego państwa dla tych jednostek;
- 3. określenie potencjalnych potrzeb jednostek polonoznawczych w zakresie współpracy z polskimi instytucjami oraz wsparcia ze strony polskiego państwa.

Badanie składało się z kilku etapów:

1. analizy **materiałów zastanych (*desk research*)** dotyczącej zakresu i form współpracy państwa polskiego z jednostkami zagranicznymi zajmującymi się studiami polonoznawczymi (kwestie formalnoprawne, finansowe, etc.); analiza obejmowała przegląd dokumentów, statystyk i materiałów promocyjnych udostępnianych przez agendy państwa polskiego oraz instytucje szkolnictwa wyższego, instytucje badawcze, think-tanki, fundacje i stowarzyszenia wspomagające szkolnictwo wyższe i badania w Polsce i krajach byłego Związku Radzieckiego;
2. sporządzenie względnie pełnej **listy jednostek polonoznawczych** w krajach postradzieckich wraz z ich krótką charakterystyką;
3. serii **7 wywiadów pogłębionych online o charakterze eksperckim z przedstawicielami różnych instytucji polskich** odpowiedzialnych za wsparcie dla zagranicznych jednostek podejmujących studia polonoznawcze; wywiady te przeprowadzono z pracownikami Ministerstwa Edukacji i Nauki, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej, jednego z Instytutów Polskich, Fundacji „Pomoc Polakom na Wschodzie” i Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego;
4. przeprowadzenia **badania ankietowego online z przedstawicielami jednostek zagranicznych zajmujących się studiami polonoznawczymi**; łącznie ankietę w trzech wersjach językowych (polskiej, rosyjskiej i angielskiej) rozesłano do niemal 90 jednostek w krajach byłego Związku Radzieckiego, z czego odpowiedzi udzieliło 17 przedstawicieli instytucji, w tym pięciu z Ukrainy, czterech z Rosji, dwóch z Estonii, dwóch z Gruzji oraz po jednym z Azerbejdżanu, Litwy, Łotwy i Mołdawii;
5. serii **11 wywiadów pogłębionych online z przedstawicielami wybranych uczelni zagranicznych zajmujących się studiami polonoznawczymi** o różnej specyfice i w różnych lokalizacjach; wywiady te miały na celu pogłębienie wiedzy uzyskanej w toku badania ankietowego i obejmowały wywiady z lektorami języka

polskiego (czterech z Ukrainy, po jednym z Estonii, Mołdawii i Kirgistanu), pracownikami naukowymi (dwóch z Rosji), przedstawicielem władz uczelni (z Mołdawii) i stowarzyszenia promującego współpracę z Polską (z Azerbejdżanu).

W trakcie realizacji badania empirycznego – pomimo szeroko i wielokrotnie dystrybuowanej przez członków zespołu badawczego informacji w trzech językach (polskim, rosyjskim i angielskim) – napotkano poważne problemy ze zgromadzeniem odpowiedzi respondentów na badanie ankietowe, jak i z pozyskaniem przedstawicieli uczelni zagranicznych do wywiadów pogłębionych. Wydaje się, że mogło to wynikać z mniejszej akulturacji („oswojenia się”) badanych z tego typu narzędziami badawczymi, zwłaszcza wykorzystującymi środki komunikacji internetowej. Można również domniemywać, że część ze zidentyfikowanych w internecie podmiotów polonoznawczych funkcjonuje jedynie „na papierze”, przez co dotarcie do ich pomysłodawców i realizatorów okazało się niemożliwe. Wreszcie, nie zawsze poprawne stosunki dyplomatyczne Polski z wybranymi krajami (Rosją, a zwłaszcza Białorusią) mogły uniemożliwiać/zniechęcać przedstawicieli zagranicznych jednostek do udziału w badaniu. Pomimo niewielkiej liczby badanych (17 odpowiedzi na ankietę), która nie spełnia wymogu reprezentatywności dla zbioru wszystkich jednostek polonoznawczych w krajach byłego ZSRR, w poniższych analizach zdecydowano się na przedstawienie częstości wypowiedzi badanych. Jakościowa analiza danych zastanych (uprzedni przegląd stron internetowych i materiałów promocyjnych poszczególnych jednostek), jak i pozyskanych wywiadów pogłębionych z przedstawicielami tych jednostek wykazała bowiem, że uzyskane w badaniu ankietowym wyniki odzwierciedlają tendencje obserwowane w całej grupie tych instytucji. Istotną część spośród osób biorących udział w badaniu ilościowym i jakościowym stanowili przy tym lektorzy (część z nich została zrekrutowana dzięki pośrednictwu Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej), co wynika z charakterystyki studiów polonoznawczych na Wschodzie, które w ogromnej mierze koncentrują się na nauczaniu języka polskiego. Warto podkreślić, że badani lektorzy nie byli długoterminowymi pracownikami badanych jednostek, przez co nie posiadali szczegółowej wiedzy na ich temat. Jednak ich obserwacje i uwagi dotyczące funkcjonowania tych podmiotów oraz ich współpracy z państwem polskim rzucały szersze światło na badany obszar.

Tak postawione cele badawcze i wykorzystane źródła danych pozwoliły przygotować **3 części niniejszej ekspertyzy**, która obejmuje:

- 1. charakterystykę jednostek zagranicznych zajmujących się studiami polonoznawczymi** – część nr 1;

2. opis **form współpracy państwa polskiego z jednostkami** zajmującymi się studiami polonoznawczymi z perspektywy tych jednostek – część nr 2;
3. opis **form współpracy państwa polskiego z jednostkami zajmującymi się studiami polonoznawczymi z perspektywy państwa polskiego** (prezentowane poniżej wyniki wywiadów jakościowych z przedstawicielami polskich instytucji) – część nr 3.

Badanie zrealizowane zostało w okresie czerwiec-grudzień 2021 r. przez zespół złożony z dr. hab. Michała Nowosielskiego (Ośrodek Badań nad Migracjami UW – część nr 3), dr. Ignacego Józwiaka (Ośrodek Badań nad Migracjami UW – część nr 2) i dr. Marcina Gońdy (Centrum Studiów Migracyjnych UŁ – część nr 1).

Na prośbę badanych wszystkie uzyskane wypowiedzi zostały zanonimizowane.

Charakterystyka jednostek polonoznawczych w krajach byłego Związku Radzieckiego (wyniki badania ankietowego)

Wprowadzenie

Celem niniejszej części ekspertyzy jest przedstawienie charakterystyki jednostek podejmujących szeroko rozumiane studia polonoznawcze (np. polonistyczne, kultury polskiej, historii Polski i innego rodzaju wiedzy o Polsce), które funkcjonują w systemie nauki i szkolnictwa wyższego krajów byłego Związku Radzieckiego. Dokument ten opisuje obszary działalności tych podmiotów, ich rozproszenie przestrzenne, formy współpracy z polskimi oraz zagranicznymi instytucjami publicznymi i akademickimi, jak i zakres dotychczasowego oraz oczekiwanego wsparcia ze strony państwa polskiego. Analiza opiera się na dwóch głównych źródłach danych: wynikach analizy dokumentów i materiałów promocyjnych (głównie stron internetowych) instytucji szkolnictwa wyższego w krajach byłego ZSRR, jak i na wynikach internetowego badania ankietowego przeprowadzonego wśród przedstawicieli instytucji oferujących w tych krajach studia polonoznawcze.

Charakterystyka jednostek polonoznawczych za granicą

Lista jednostek polonoznawczych

Jednostki polonoznawcze z krajów byłego Związku Radzieckiego są podmiotami o długiej i bogatej historii nauczania języka polskiego, prowadzenia badań i upowszechniania wiedzy o Polsce. W trakcie analiz zidentyfikowano **niemal 90 takich podmiotów działających na ponad 60 uczelniach w czternastu spośród piętnastu krajów byłego ZSRR**

(jedynie w Turkmenistanie nie odnotowano takiej instytucji). Najwięcej z nich występuje w Ukrainie (28), a na drugim miejscu jest Federacja Rosyjska (13). Spośród państw sąsiedzkich w obszarze poradzieckim najmniej tych podmiotów odnotowano natomiast w Białorusi (2). Wśród nich są zarówno uczelnie o wielowiekowej tradycji (jak Uniwersytet Wileński czy Uniwersytet w Tartu), jak i te powstałe w ostatnich dziesięcioleciach. Lista ta z pewnością nie jest kompletna. Jednostki, w których działalność badawcza i dydaktyczna dotyczą polskich spraw nie jest zinstytucjonalizowana lub jest prowadzona przez pojedynczych badaczy nie zostały bowiem umieszczone w załączonych wykazach (zob. załącznik 1).

Pozycja jednostek polonoznawczych w instytucjach (uczelniach) macierzystych

Spośród 17 instytucji, których przedstawiciele wzięli udział w badaniu ankietowym zdecydowana większość, bo aż 14 z nich stanowi część większej jednostki organizacyjnej uczelni, np. funkcjonuje jako zakład czy katedra na wydziale filologicznym. Dwoje badanych reprezentowało organizację pozarządową zajmującą się edukacją polonistyczną i promowaniem Polski w swoich krajach, a jeden badany pracował w instytucie badawczym będącym częścią jednej z Akademii Nauk (zob. tab. 1). Profil organizacyjny tych podmiotów nie odbiega zatem od tego zidentyfikowanego w przypadku analogicznych instytucji w krajach Europy Zachodniej i Ameryki Północnej, gdzie również dominują zespoły funkcjonujące w ramach uniwersytetów.

Tab. 1. Profil organizacyjny jednostek polonoznawczych

Profil instytucji	Liczba
Jednostka organizacyjna uczelni	14
Pozauniwersytecka jednostka badawcza	1
Organizacja pozarządowa	2

Inaczej jednak niż w przypadku tamtejszych jednostek, badane podmioty w krajach byłego Związku Radzieckiego to głównie samodzielne katedry lub zespoły badawcze koncentrujące się w swej działalności przede wszystkim na nauczaniu języka polskiego i w pewnym stopniu na prowadzeniu badań czy aktywności popularyzatorskiej. Stosunkowo rzadziej są to natomiast jednostki uniwersyteckie dedykowane studiom

slawistycznym czy środkowo- lub wschodnioeuropejskim, w ramach których działałyby zespoły pracowników naukowo-dydaktycznych zajmujących się Polską (zob. tabelę 2). Powadzenie zajęć z języka polskiego (wraz z elementami kultury czy historii polskiej) odbywa się zatem w badanych jednostkach raczej w ramach osobnych studiów polonistycznych niż np. w formie specjalizacji polskiej na studiach slawistycznych. Dotyczy to zwłaszcza większych uczelni, o dłuższej historii prowadzenia polonistyki.

Tab. 2. Pozycja jednostek polonoznawczych w strukturach organizacyjnych jednostek nadrzędnych

Profil instytucji	Liczba
Polski program studiów/badań	10
Część szerszego programu studiów/badań	7

Warto jednak w tym miejscu podkreślić, że przegląd informacji o innych tego typu jednostkach na obszarze poradzieckim wskazuje, iż w ogólności programy nauczania dotyczące Polski prowadzone są mimo wszystko głównie jako część studiów slawistycznych czy rusycystycznych. Odnosi się to zwłaszcza do lektoratów polskiego, będących często drugim językiem wobec dominującego języka rosyjskiego czy dodatkowym przedmiotem na studiach regionalnych (dotyczących np. Europy Wschodniej) lub kursach biznesu.

Co ciekawe, w ostatnim czasie powstały jednak przy wielu uczelniach, zwłaszcza ukraińskich, wyspecjalizowane centra mające inicjować i wzmacniać współpracę tych uniwersytetów z polskimi odpowiednikami w obszarze dydaktyki, badań czy upowszechniania wiedzy o Polsce. Wśród nich należy wymienić m.in.

- 1) Centrum Ukraińsko-Polskie na Narodowym Uniwersytecie Technicznym Ukrainy Politechnika Kijowska¹,
- 2) Centrum Studiów Polskich i Europejskich im. Jerzego Giedroycia na Uniwersytecie Narodowym „Akademia Kijowsko-Mohylańska”²;
- 3) Ukraińsko-Polski Instytut Badań przy Narodowym Uniwersytecie Czarnomorskim im. P. Mohyły w Mikołajowie³,

1 <https://upc.kpi.ua/o-nas/>

2 <https://www.ukma.edu.ua/index.php/science/tsentri-ta-laboratoriji/tsentr-polskikh-ta-evropeskikh-studi-naukma/zahalna-informatsiia>

3 <https://chmnu.edu.ua/ukrayinsko-polskij-naukovo-doslidnij-institut-zaproschuye-do-uchasti-u-mizhnarodnij-naukovij-diskusiyi-ukrayinsko-polski-vidnosini-j-rozvitok-naukovogo-dialogu/>

- 4) Centrum Studiów Polskich na Żytomierskim Państwowym Uniwersytecie im. I. Franki⁴,
- 5) Instytut Polski na Wołyńskim Uniwersytecie Narodowym im. Łesi Ukrainki w Łucku⁵.

Działalność dydaktyczna

W większości (14 spośród 17) analizowanych podmiotów prowadzona jest działalność dydaktyczna dotycząca Polski, przede wszystkim na **poziomie licencjackim, ale i magisterskim czy – rzadziej – doktorskim** (zob. tabelę 3). Spośród tych instytucji jedynie na ukraińskich Narodowym Uniwersytecie im. Tarasa Szewczenki w Kijowie⁶ oraz na Przykarpaccim Uniwersytecie Narodowym im. Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankowsku można kształcić się w zakresie polonistyki na każdym z poziomów studiów⁷. Tylko w jednym przypadku zajęcia te odbywają się także w formie studiów podyplomowych.

Tab. 3. Poziomy studiów, na których oferowane są zajęcia o Polsce

Poziom studiów	Liczba
licencjackie	12
magisterskie	6
doktorskie	2
podyplomowe	1

Analizowane instytucje prowadzą **różne formy zajęć** dotyczących problematyki polskiej, przy czym w niektórych przypadkach – jak np. na wspomnianym Przykarpaccim Uniwersytecie Narodowym im. Wasyla Stefanyka – oferowane są poszczególne typy zajęć jednocześnie (zob. tabelę 4). W większości przypadków są to lektoriaty języka polskiego, głównie w ramach slawistyki, a rzadziej jako element szerszej oferty językowej na wydziałach filologicznych czy na kierunkach studiów regionalnych, zorientowanych na Europę Środkowo-Wschodnią

4 https://zu.edu.ua/en_sector_centrs_.html

5 <https://vnu.edu.ua/uk/faculties-and-institutions/institut-polschi>

6 <https://philology.knu.ua/struktura-if/kafedry/kafedra-polonistyky/>

7 <https://ksm.pnu.edu.ua/en/>

czy Wschodnią. W tych przypadkach lektorat języka polskiego ma charakter fakultatywny.

Podobnie zatem jak w przypadku analogicznych studiów polonoznawczych w krajach zachodnioeuropejskich oraz USA i Kanadzie, **oferta dydaktyczna** badanych jednostek w krajach byłego ZSRR koncentruje się w ogromnej mierze na zajęciach językowych. Co ważne, lektoraty oferowane są zazwyczaj z innymi językami słowiańskimi (rosyjskim, ukraińskim itd.), przy czym – co oczywiste w obszarze dominacji kulturowej Rosji – najczęściej stanowią uzupełnienie dla nauki języka rosyjskiego.

W czterech przypadkach są to osobne kierunki studiów polonistycznych lub specjalizacje polonistyczne w ramach szerszego kierunku studiów (slawistyki). Na studiach tego typu oprócz nauki wybranych aspektów języka polskiego (gramatyka, metodyka, translatoryka, itd.) studenci pogłębiają swoją wiedzę w zakresie historii, kultury, geografii czy polityki Polski. Poza wydziałami lingwistycznymi oferowane są też pojedyncze przedmioty/kursy dotyczące przede wszystkim kwestii języko- lub literaturoznawczych (np. *Polsko-gruzińskie kontakty literackie* na Państwowym Uniwersytecie im. Akaki Cereteli w gruzińskim Kutaisi), ale i stosunków gospodarczych (np. *Współpraca Polski i Rosji w zakresie logistyki, transportu, organizacji przedsiębiorstw, wymiany towarów i usług, współpracy międzynarodowej w dobie globalizacji* na Uralskim Uniwersytecie Federalnym w rosyjskim Jekaterynburgu). W pojedynczych przypadkach oferowane są też szkoły letnie poświęcone nauce języka polskiego.

Tab. 4. Forma prowadzonych studiów o Polsce

Forma studiów	Liczba
lektorat	9
specjalizacja	4
przedmiot/kurs	4
kierunek studiów	4
szkoła letnia	2

Problematyka polska cieszy się **zróznicowanym zainteresowaniem studentów**, przy czym liczba słuchaczy uzależniona jest od kraju oraz stopnia i formy prowadzonych zajęć. Ogółem wydaje się być jednak większa niż w przypadku tego typu studiów czy przedmiotów na uczelniach europejskich i amerykańskich. Jak wskazują ankietowani, wedle ich wiedzy najwięcej słuchaczy kierunków i specjalności polonistycznych studiuje w Ukrainie, gdzie zlokalizowane jest też najwięcej

jednostek polonoznawczych. Tam też najwięcej osób uczęszcza na lektoraty języka polskiego. Dość dużym zainteresowaniem lektoraty cieszą się też w Rosji i na Białorusi. Łącznie **z różnych form nauczania o Polsce na poziomie wyższym może korzystać do 4000 osób**. Należy to zapewne wiązać z rosnącą atrakcyjnością Polski w krajach byłego ZSRR, gdyż samo uczestnictwo w zajęciach bywa traktowane przez studentów jako przygotowanie do emigracji do tego kraju. Jest to zwłaszcza widoczne w uczelniach zlokalizowanych właśnie w Ukrainie (szczególnie w zachodnich jej częściach), ale i w Białorusi czy na Kaukazie. Nie bez znaczenia może być także polskie pochodzenie części słuchaczy.

Bardziej szczegółowa analiza wskazuje, że zróżnicowaną frekwencję mają studia polonistyczne (osobne kierunki czy specjalizacje w ramach szerszych programów), która waha się na studiach licencjackich od 20 na Uniwersytecie w Tartu, 30 osób na Uniwersytecie Wileńskim, 45 osób na Narodowym Uniwersytecie im. Tarasa Szewczenki w Kijowie do 100 słuchaczy na Przykarpackim Uniwersytecie Narodowym im. Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankowsku. Na studiach wyższego stopnia (magisterskich lub doktoranckich) liczby słuchaczy bywają niższe. Na lektoraty uczęszcza zazwyczaj do kilkunastu osób, przy czym w swojej ofercie ma je zdecydowana większość ze zidentyfikowanych jednostek (por. załącznik 1).

Dużym zainteresowaniem cieszą się też pojedyncze przedmioty oferowane na innych (niepolonistycznych) kierunkach, które podejmują problematykę polską. Dla przykładu, na wspomniany kurs *Współpraca Polski i Rosji w zakresie logistyki, transportu, organizacji przedsiębiorstw, wymiany towarów i usług, współpracy międzynarodowej w dobie globalizacji* na Uralskim Uniwersytecie Federalnym w Jekaterynburgu uczęszcza nawet 150 słuchaczy.

Jednocześnie, jak podkreślają badani pracownicy uczelni, na przestrzeni ostatniego dziesięciolecia **zainteresowanie lokalnych studentów kierunkami „polskimi” utrzymuje się na względnie stabilnym poziomie**. O ile w krajach Europy Zachodniej, USA i Kanadzie obserwuje się ogólny spadek liczby słuchaczy tych studiów (co wynika z mniejszego zainteresowania sprawami polskimi po upadku „żelaznej kurtyny” czy ogólnego przesunięcia się uwagi młodych ludzi na Bliski Wschód czy Azję), to w krajach byłego ZSRR na polonistyki co do zasady uczęszczają podobne liczebnie grupy.

Badania dotyczące Polski

Na większości badanych jednostek polonoznawczych (13 na 17) prowadzone są **badania dotyczące Polski**. Jak deklarowali przedstawiciele tych podmiotów, również w tym przypadku (podobnie jak na Zachodzie) ich zaangażowanie na tym polu jest jednak stosunkowo małe, gdyż gros obowiązków uczelnianych poświęconych jest dydaktyce, zwłaszcza nauczaniu języka polskiego. Jeśli prowadzone są badania, to także w tym przypadku silnie powiązane są one z dziedzinami wykładanymi studentom. Dominują zatem **analizy w obszarze językoznawstwa** i literaturoznawstwa, ale i etnolingwistyki, socjolingwistyki czy translatoryki. Dla przykładu, w Instytucie Studiów Sławistycznych Rosyjskiej Akademii Nauk przygotowywana jest obecnie biografia Stanisława Lema⁸, a na Państwowym Uniwersytecie im. Akaki Cereteli w gruzińskim Kutaisi dwujęzyczne zbiory poezji polskiej (w oryginale i przekładach na język gruziński). Najczęściej są to analizy podejmowane w perspektywie porównawczej, w której polski język czy literatura konfrontowane są z lokalnymi (np. wspomniane *Polsko-gruzińskie kontakty literackie*). W niektórych jednostkach, które zorientowane są bardziej interdyscyplinarnie prowadzone są też badania w obszarze historii i kultury Polski czy stosunków politycznych, gospodarczych i kulturalnych Polski z wybranymi krajami byłego Związku Radzieckiego. Dla przykładu, na Uralskim Uniwersytecie Federalnym prowadzone są badania dotyczące historycznych uwarunkowań rozwoju regionów przemysłowych w Polsce i w Rosji.

Działania badawcze dotyczące Polski koncentrują się przy tym na aplikowaniu i realizacji różnorodnych **projektów badawczych**. Są one najczęściej finansowane ze środków własnych uczelni macierzystych lub środków centralnych danego kraju byłego ZSRR. Dla podmiotów dysponujących mniejszym potencjałem badawczym niż analogiczne podmioty na Zachodzie dostęp do międzynarodowych źródeł finansowania badań (w tym np. unijnych programów Horyzont 2020 czy ERC) jest mocno ograniczony. Podejmują one próby włączania się w aplikowanie o unijne środki wraz z partnerami z Polski, ale – jak dotąd – nie przyniosły one oczekiwanych rezultatów. Pomimo tego **współpraca badawcza z polskimi uniwersytetami** stanowi kluczowy element działań badanych instytucji, acz – podobnie jak przedstawiciele instytucji polonoznawczych na Zachodzie – ankietowani narzekali na ograniczone możliwości finansowania tego typu kooperacji.

8 <https://inslav.ru/page/institute-slavic-studies-russian-academy-sciences>

Z racji na dominujący profil działalności (polonistyki) instytucje te częściej wchodzi w kooperacje z polskim partnerami w ramach rozmaitych **projektów edukacyjnych (dydaktycznych)**, finansowanych zarówno z środków statutowych współpracujących partnerów, jak i – przede wszystkim – środków polskich (np. Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia) czy unijnych (np. programów Erasmus+). Szeroki zakres działań w tym zakresie opisywał np. przedstawiciel jednego z rosyjskich uniwersytetów: *„Uczelnia jako całość prowadziła kursy języka polskiego z wizytującym polskim wykładowcą. Realizujemy projekty badawcze z uczelniami z Krakowa. Przed pandemią regularnie odwiedzano Polskę na konferencjach naukowych i była okazja do zaproszenia polskich naukowców do odwiedzenia nas. W ramach programu Erasmus przygotowano wnioski o granty naukowe, np. utworzenie Katedry Jean Monnet. Przygotowywana była aplikacja do programu wymiany studenckiej”*.

Badane jednostki polonoznawcze powszechnie korzystają też z **programów mobilności kadry akademickiej** z partnerami z Polski i innych krajów. Na finansowanym przez NAWA programie „Lektorzy” opiera się funkcjonowanie olbrzymiej większości zajęć języka polskiego we wszystkich opisywanych formach: studiów, specjalizacji czy lektoratów. NAWA finansuje też staże wyjazdowe, głównie dla polskich badaczy podejmujących badania za granicą. Wymiana nauczycieli akademickich w Europie jest też realizowana dzięki programowi Erasmus+ (choć są to głównie jedynie tygodniowe wizyty dydaktyczne).

Upowszechnianie wiedzy nt. Polski

Podejmowana aktywność dydaktyczna i naukowa związana jest również z upowszechnianiem wiedzy o Polsce w swoich krajach i w całym obszarze poradzieckim. Aktywność w tej mierze zadeklarowało aż 16 na 17 przedstawicieli badanych instytucji, przy czym zakres i charakterystyka tych działań jest wysoce zróżnicowana.

Ankietowani pracownicy naukowo-dydaktyczni czynnie uczestniczą w krajowych i zagranicznych **konferencjach naukowych czy seminariach** podejmujących problematykę polonoznawczą, a zwłaszcza polonistyczną. Szczególnie cenione ze względów poznawczych, ale i integracyjnych są wyjazdy na konferencje do Polski oraz cykliczne kongresy i zjazdy badaczy problematyki polonistycznej (np. odbywający się już po raz siódmy Kongres Polonistów we Wrocławiu w dniach 20–22 października 2021 r.)⁹ i polonijnej (np. zainaugurowany 6 grudnia 2021 r.

9 <http://kongrespolonistow2020.uni.wroc.pl/>

w KPRM w Warszawie Zjazd Badaczy Polonii)¹⁰. Z kolei przykładem konferencji organizowanych przez badanych mogą być:

- 1) Międzynarodowa konferencja „Tradycja – Współczesność Pogranicza: Piśmiennictwo Oświata, Historia” w Kijowie i Humanu w dniach 21–24 września 2015 r.¹¹
- 2) Międzynarodowa konferencja „Pod znakiem Orła i Pogoni. Polsko-litewskie związki naukowe i kulturowe w dziejach Uniwersytetu Wileńskiego” w Wilnie w dniach 21–22 listopada 2019 r.¹²
- 3) Międzynarodowe Forum „Rosja – Baszkortostan – Polska: Doświadczenia współpracy w procesie kontaktów językowych i kulturologicznych” poświęcone 60-leciu polonistyki w Republice Baszkirii w dniach 20–22 maja 2021 r. w Ufie¹³.

Konferencje te są często organizowane przy współpracy z instytucjami polskimi, jak – w drugim z wymienionych przykładów – Senat RP, Fundacja „Pomoc Polakom na Wschodzie” czy Instytut Polski w Wilnie.

Przygotowywane są też **szkoły letnie czy otwarte debaty** wokół spraw polskich z udziałem badaczy i studentów. Ciekawą inicjatywą są też ogólnoukraińskie **Konkursy Ortograficzne** z Języka Polskiego dla Młodzieży Akademickiej Ukrainy (do 2019 r. odbyło się 15 edycji)¹⁴.

Wyniki badań **publikowane** są w artykułach naukowych i monografiach o krajowym i międzynarodowym obiegu. Warto podkreślić też, że wydawane są przez badaczy polonistycznych w krajach byłego ZSRR czasopisma naukowe, jak np. *Kijowskie Studia Polonistyczne (Polish Studies of Kiev)*¹⁵. Z uwagi na dominujący charakter działalności naukowo-dydaktycznej w obszarze polonistyki większość stanowią właśnie publikacje na temat języka i literatury polskiej¹⁶. Badacze zajmują się również – jak już wspomniano – tłumaczeniami polskich autorów na lokalny rynek wydawniczy. Dla przykładu, poloniści z Instytutu Slawistyki Państwowego Uniwersytetu im. Iwane Dżawachiszwiliego w Tbilisi wydali m.in. dwujęzyczne zbiory poezji A. Mickiewicza, J. Słowackiego, K. I. Gałczyńskiego czy W. Szymborskiej, jak i tomy prac naukowych oraz monografie o Polakach na Kaukazie. Nie brakuje jednak też pozycji

10 <http://wspolnotapolska.org.pl/wiadomosci.php?id=7755>

11 <https://ajp.edu.pl/wydarzenia/73-wspolpraca/komunikaty-wspolpraca-startowa/1724-zaproszenie-do-udzialu-w-konferencji-kijow-human-ukraina.html>

12 <http://www.erelioirvycio.flf.vu.lt/pl/strona-glowna/>

13 <http://rospolcentr.ru/forum-rossija-bashkortostan-polsha/>

14 <https://pnu.edu.ua/blog/2019/11/15/16252/>

15 <https://sites.google.com/view/polishstudiesofkyiven/home?authuser=0>

16 Por. np. <https://web.vu.lt/flf/k.geben/puslapio-pavyzdys/>

odnoszących się do historii¹⁷ czy życia politycznego Polski¹⁸. Publikacje wydawane są też wspólnie z polskimi partnerami. Jednym z przykładów tego typu współpracy jest przygotowywany wspólnie przez Instytut Badań Literackich PAN i Uniwersytet Wileński słownik polskich pisarzy.

Jednostki te organizują też różnorakie **wydarzenia kulturalne, festiwale, pokazy filmów czy wystawy** poświęcone Polsce. Mają one najczęściej miejsce przy okazji świąt (Bożego Narodzenia, Wielkanocy), rocznic ważnych wydarzeń historycznych (np. Święto Niepodległości) czy dla upamiętnienia znanych postaci historycznych, ludzi kultury i nauki. Działania te, jak np. Dni Polskie, często podejmowane są we współpracy z lokalnymi placówkami dyplomatycznymi czy kulturalnymi, jak np. Dyskusyjny Klub Filmowy przy Instytucie Polskim w Kijowie¹⁹.

Poloniści, a przede wszystkim historycy czy politologowie zajmujący się problematyką polską pojawiają się też w **lokalnych i ogólnokrajowych mediach**. Są to najczęściej komentarze eksperckie do aktualnych wydarzeń politycznych (np. wyborów) i kulturalnych (wystawy, festiwale, koncerty polskich twórców w danym kraju) czy recenzje filmów i książek polskich twórców. W odróżnieniu od podobnych instytucji na Zachodzie, analizowane placówki polonoznawcze nie są jednak szczególnie obecne w **mediach społecznościowych**, co może stanowić barierę w „pozyskiwaniu” młodych słuchaczy.

Działalność ekspercko-doradcza nt. Polski

Równie niewielką aktywność instytucji polonoznawczych notuje się w obszarze działalności doradczo-eksperskiej na rzecz instytucji zewnętrznych w krajach byłego ZSRR. Usługi tego typu w ostatnich latach prowadziło jedynie 6 na 17 ankietowanych.

Niekiedy badani dzielą się swoją wiedzą ekspercką **z władzami samorządowymi i centralnymi czy trzecim sektorem**. Ekspertyzy te dotyczą głównie stosunków politycznych danego kraju z Polską czy sytuacji tamtejszej mniejszości polskiej. Poloniści niekiedy odpowiadają za tłumaczenia dokumentów dla instytucji centralnych, uczestniczą w egzaminach na tłumacza przysięgłego języka polskiego, nostryfikacji dyplomów studiów wyższych czy recenzowaniu podręczników dla

17 Por. np. <https://www.zurnalai.vu.lt/open-series/issue/view/1793>

18 Por np. <https://inslav.ru/people/volobuev-vadim-vadimovich>

19 <https://www.facebook.com/KlubFilmowyIPwKijowie/>

tamtejszych polskich szkół. Podobne oferty współpracy wystosowywane są też przez polskie placówki dyplomatyczne. O tego typu wsparcie proszeni są jednak przede wszystkim pracownicy większych, stołecznych uniwersytetów (w Kijowie czy Wilnie).

Jeszcze mniej ofert współpracy kierowanych jest od lokalnych lub polskich przedsiębiorców. **Współpraca z biznesem** ogranicza się do tłumaczenia dokumentów czy wsparcia językowego i prawnego w handlu z Polską.

Współpraca z instytucjami naukowymi w Polsce

Jak już sygnalizowano, jednostki polonoznawcze starają się aktywnie włączać we **współpracę z uczelniami i innymi instytucjami naukowymi w Polsce**. W sytuacji ograniczonych środków na badania kontakty te niekiedy decydują wręcz o ich obecności na arenie międzynarodowej. Relacje tego typu nawiązało i utrzymuje 16 z 17 badanych jednostek, choć analiza materiałów źródłowych (dokumentów i stron internetowych) wskazuje, że skala tej współpracy jest naturalnie o wiele większa. Kontakty z Polską nawiązywane są głównie kanałami prywatnymi podczas wyjazdów konferencyjnych czy wymian akademickich.

Współpraca ta podejmowana jest celem realizacji projektów badawczych i edukacyjnych oraz publikowania wyników badań. Istotny element tych kontaktów stanowią razem organizowane konferencje i seminaria naukowe oraz wymiana studentów i pracowników (zob. tabelę 5).

Tab. 5. Obszary współpracy z instytucjami naukowymi w Polsce

Obszary współpracy	Liczba
projekty badawcze i dydaktyczne	9
publikacje	8
organizacja konferencji	6
wymiana studentów	5
wymiana pracowników	5

Kooperacja naukowa i dydaktyczna na bazie umów bilateralnych czy w ramach liczniejszych konsorcjów badawczych obejmuje uczelnie wyższe z całej Polski, zarówno z największych ośrodków akademickich (Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Śląski itd.), jak i tych mniejszych (np. Akademia im. Jakuba z Paradyża

z Gorzowa Wielkopolskiego). Współpracują one też z wyspecjalizowanymi polskimi jednostkami naukowymi jak instytuty Polskiej Akademii Nauk (Instytut Sławiastyki, Instytut Historii, Instytut Badań Literackich) czy państwowymi instytucjami analitycznymi (jak Polski Instytut Spraw Międzynarodowych). Dla współpracy badaczy rosyjskich i polskich kluczową platformą wymiany kontaktów i finansowania badań stało się Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia. Coraz większego znaczenia nabiera też współpraca z podmiotami pozarządowymi i fundacjami z Polski.

Współpraca z instytucjami polonoznawczymi w innych krajach

Poza Polską badane podmioty poszukują możliwości współpracy naukowej i dydaktycznej z innymi uczelniami w swoich krajach. Działalność tego typu zadeklarowało 9 na 17 ankietowanych, a dotyczy ona przede wszystkim wspólnych inicjatyw wydawniczych, projektów badawczych/dydaktycznych i organizacji konferencji. Mniej istnieje natomiast możliwości wymiany pracowników czy studentów, co należy zapewne wiązać z ograniczonym dostępem do programów mobilnościowych (w porównaniu do programów oferowanych przez UE) (zob. tabelę 6). Podobnie jak w przypadku współpracy z uczelniami w Polsce, relacje te nawiązywane i podtrzymywane są przede wszystkim dzięki kontaktom prywatnym poszczególnych polonoznawców.

Tab. 6. Obszary współpracy z instytucjami naukowymi w swoich krajach

Obszary współpracy	Liczba
publikacje	8
projekty badawcze i dydaktyczne	7
organizacja konferencji	6
wymiana studentów	3
wymiana pracowników	2

Owe ograniczenia finansowe mogą też tłumaczyć brak szerszej współpracy badanych jednostek z podobnymi podmiotami w państwach trzecich. Pewnym wyjątkiem jest współpraca uczelni z krajów bałtyckich (Uniwersytetów Wileńskiego i Łotewskiego w Rydze) przy organizacji konferencji czy wydawaniu wspólnych publikacji, jak i pojedyncze inicjatywy podejmowane przez Uniwersytet Wileński z Polskim Towarzystwem Naukowym na Obczyźnie w Londynie.

Współpraca z instytucjami publicznymi w Polsce

Dość rzadko nawiązywana jest też współpraca z instytucjami publicznymi z Polski. Wspólne działania w zakresie nauki, dydaktyki czy promowania Polski w świecie zadeklarowało jedynie czterech przedstawicieli badanych jednostek. Rzeczywisty zakres kontaktów jest jednak o wiele większy, jeśli uwzględnić np. liczbę beneficjentów programu NAWA „Lektorzy”. Brak szerszych, bezpośrednich związków z instytucjami w Polsce zaobserwowano też w pierwszym badaniu (dotyczącym Europy Zachodniej i Ameryki Północnej). W obu przypadkach można to zrzucić na karb specyfiki (hermetyczności) świata akademickiego, w którym kontakty nawiązywane są przede wszystkim we własnym zakresie.

Badane jednostki nawiązywały relacje z instytucjami publicznymi w Polsce głównie celem pozyskania lektorów języka polskiego (z programu Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej) na prowadzone studia czy lektoraty. Ankietowani nie wskazywali natomiast na próby nawiązywania bezpośredniej współpracy z instytucjami centralnymi w Polsce celem sfinansowania danych działań badawczych i publikacyjnych (co dominowało przecież w przypadku uczelni na Zachodzie). Może to wynikać też z organizacji systemu wsparcia dla tych jednostek, które zakłada system konkursów (także na badania i dydaktykę) prowadzonych przez wyspecjalizowane podmioty: Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”, Fundację „Pomoc Polakom na Wschodzie” czy Centrum Polsko–Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia.

Stosunkowo częste kontakty nawiązywano natomiast z polskimi przedstawicielstwami dyplomatycznymi czy Instytutami Polskimi (w krajach ich obecności). Badani ogółem pozytywnie postrzegają współpracę z tymi podmiotami. Doceniają zwłaszcza wsparcie ze strony ambasad/konsulatów i polskich placówek kulturalnych przy organizacji wspomnianych wystaw, pokazów filmowych czy celebracji świąt państwowych/religijnych służących promowaniu Polski w świecie. Widzą w tym dużą rolę w integracji lokalnych środowisk polskich. Jednak, jak krytycznie zauważył jednak jeden z ankietowanych, który pracuje na co dzień na mniejszym uniwersytecie w Ukrainie *„pomoc ambasady dociera głównie do największych placówek, o nas na prowincji się nie pamięta. Ambasador woli wsiąść w samochód i po 15 minutach odwiedzić uniwersytet w Kijowie niż urządzić sobie wycieczkę w drugą część kraju”*.

Wsparcie z Polski

Podobnie jak na Zachodzie, tak i w krajach byłego ZSRR jednostki polonoznawcze formułują pewne oczekiwania wobec Polski. Nie dotyczą one jednak tylko potrzeby większego zainteresowania ich działalnością ze strony władz, ale i wsparcia, głównie finansowego.

Wynika to z ogólnie słabej kondycji finansowej tych jednostek, zwłaszcza na najliczniej reprezentowanych w tej grupie uczelniach ukraińskich. Przegląd form finansowania badanych jednostek wskazuje, że większość z nich funkcjonuje dzięki środkom statutowym macierzystych uczelni (zob. tabelę 7). O ile na bieżącą działalność dydaktyczną środki te wydają się wystarczające, o tyle działania badawcze czy popularyzatorskie, zwłaszcza o zasięgu międzynarodowym, wymagają dofinansowania z innych źródeł. Podobnie ograniczone środki samorządowe czy centralne również nie zaspokajają tych potrzeb. Z problemami tego typu borykają się też jednostki polonoznawcze na Zachodzie, acz dostęp do środków zewnętrznych (programów unijnych czy wsparcia fundacji i trzeciego sektora) jest tam znacznie szerszy. Co też charakterystyczne, w bardzo ograniczonym stopniu polonoznawcy w krajach byłego Związku Radzieckiego mogą korzystać ze wsparcia finansowego prywatnych czy biznesowych darczyńców (co typowe np. dla uczelni amerykańskich).

Tab. 7. Źródła finansowania bieżącej działalności

Obszary współpracy	Liczba
środki statutowe	13
środki centralne i samorządowe	7
fundusze na badania	4
darczyńcy prywatni i biznesowi	2

Nie dziwi zatem, iż ankietowani uznali wsparcie z Polski za kluczowe dla dalszego funkcjonowania swych jednostek. Większość z nich (13 na 17) otrzymała zresztą w ciągu 10 ostatnich lat pomoc finansową bądź materialną z Polski, głównie bezpośrednio z placówek dyplomatycznych. Były to przede wszystkim dofinansowania do realizacji danych projektów naukowych i konferencji lub wsparcie rzeczowe w postaci materiałów dydaktycznych na lektoraty. Badani poproszeni o precyzyjne określenie wielkości otrzymanej w tym czasie pomocy (lub jej finansowego ekwiwalentu) wskazywali na kwoty od 2000 do 20 000 zł, co powszechnie zostało przez nich uznane za „dalece niewystarczające”.

Oczekiwania wobec Polski

W sytuacji istniejących ograniczeń finansowych ankietowani formułują zatem konkretne oczekiwania wobec polskich władz. Część z nich wprost wskazuje na potrzebę dofinansowania realizowanych obecnie inicjatyw dydaktycznych („*kontynuacja wsparcia finansowego dla obecnego lektora języka polskiego*”) czy naukowo-popularyzacyjnych („*pomoc w wydaniu książki o historii pobytu Polaków na Uralu Południowym*” lub „*wydanie słownika wielkich Polaków na Kaukazie*”). Jeszcze inni oczekują przede wszystkim wsparcia rzeczowego, np. nowych pomocy dydaktycznych czy wyposażenia sal wykładowych.

Oprócz tych indywidualnych potrzeb dostrzega się jednak też konieczność wprowadzenia nowych rozwiązań systemowych, które usprawniałyby współpracę i komunikację między jednostkami polonoznawczymi w krajach byłego ZSRR a państwem polskim i jego agendami. Jeden z badanych postuluje m.in. utworzenie „*specjalnego programu czy funduszu na polskie projekty badawcze poza granicami*”. Wtórzy mu drugi ankietowany, który chwali funkcjonowanie NAWA i sugeruje, że jej działalność „*nie powinna ograniczać się do staży dla naukowców, ale powinna być rozszerzona o finansowanie badań wspólnych*”. Istotne jest również rozpoczęcie szerokiej kampanii informacyjnej o „*możliwościach współpracy i programach wymian studentów i naukowców*”. Pojawiają się jednak też głosy odmienne, wskazujące, że największe zagrożenie dla funkcjonowania tych jednostek tkwi w „*stale malejącym zainteresowaniu nauczaniem języka polskiego wśród studentów, a nie w braku wsparcia z Polski*”, co z kolei oznaczałoby konieczność zmiany obszaru działalności tych jednostek i „*wycofywania się z finansowania przede wszystkim lektoratów, a wsparcia dla badań dziedzictwa Polaków poza Polską czy obecnych interesów Polski za wschodnią granicą*”.

Wnioski

- Studia polonoznawcze prowadzone są w ponad 60 ośrodkach rozsianych na obszarze niemal całego byłego Związku Radzieckiego (poza Turkmenistanem). Większość z nich zlokalizowana jest w Ukrainie i Federacji Rosyjskiej, a dużą aktywnością odznaczają się też ośrodki w Białorusi, Litwie czy w krajach Kaukazu. Są wśród nich zarówno uczelnie o wielowiekowej tradycji (Wilno, Tartu, Kijów, Moskwa), jak i te powstałe w ostatnich dziesięcioleciach.

- Jednostki te cechują się względnie podobnym statusem w macierzystych uczelniach – są to głównie katedry lub zespoły badawcze wchodzące w skład szerszych zakresowo jednostek dedykowanych studiom slawistycznym/rusycystycznym lub, rzadziej, wschodnioeuropejskim (środkowoeuropejskim). W porównaniu do jednostek na Zachodzie nie brakuje jednak też samodzielnych podmiotów koncentrujących się na nauczaniu języka polskiego i do pewnego stopnia na prowadzeniu badań czy aktywności popularyzatorskiej dotyczącej Polski, zwłaszcza na większych uniwersytetach.
- W programach studiów slawistycznych dominują treści poświęcone Rosji (czy byłemu ZSRR), ale pozycja studiów polskich – choć drugorzędna – wydaje się być silniejsza niż w państwach Zachodu.
- Działania dydaktyczne dotyczące Polski w ogromnej mierze koncentrują się na nauczaniu języka polskiego (w formie studiów polonistycznych, specjalizacji na slawistyce lub lektoratów), a niemal nieobecna jest oferta szerszej rozumianych studiów polonoznawczych (obejmujących też studia nad polską gospodarką, historią czy polityką). Wynika to przede wszystkim z długoletniej tradycji tamtejszych polonistyk, jak i utrzymującego się na akceptowalnym poziomie zainteresowania lokalnej młodzieży nauką języka (co można wiązać z ich planami emigracyjnymi do Polski).
- Działalność pozadydaktyczna związana z prowadzeniem badań, upowszechnianiem wiedzy o Polsce czy doradztwem dla podmiotów zewnętrznych prowadzona jest w ograniczonym zakresie, co należy wiązać głównie z ograniczeniami finansowymi. Inicjatywy podejmowane w tym obszarze są w dużej mierze uzależnione od wsparcia ze strony polskich instytucji centralnych i akademickich, szczególnie cennych wobec utrudnionego dostępu do innych (np. unijnych czy pozarządowych) źródeł finansowania.
- Jednostki polonoznawcze w krajach byłego ZSRR chętnie podejmują współpracę z uczelniami i wyspecjalizowanymi jednostkami badawczymi w całej Polsce przy realizacji projektów badawczych i edukacyjnych, wydawaniu publikacji, wymianie studentów i naukowców czy organizacji konferencji i wydarzeń kulturalnych. Oczekiwania co do zakresu tej współpracy są jednak w dużej mierze niespełnione. W nielicznych przypadkach jednostki te nawiązują natomiast kontakty z analogicznymi podmiotami w swoich krajach lub w krajach trzecich.
- Jednostki polonoznawcze dość rzadko podejmują współpracę z instytucjami publicznymi z Polski. Ewentualne kontakty na tym polu nawiązywane są głównie celem pozyskania lektorów języka

polskiego (program NAWA „Lektorzy”). Stosunkowo częściej nawiązują natomiast relacje z polskimi przedstawicielstwami dyplomatycznymi czy Instytutami Polskimi, które oferują wsparcie przy organizacji konkursów edukacyjnych, wydarzeń kulturalnych czy świąt i ważnych rocznic.

- Otrzymywane wsparcie od polskich władz uznawane jest za słabo dostępne i dalece niewystarczające, co sprawia, iż jednostki te artykułują konkretne oczekiwania co do zwiększenia pomocy finansowej z Polski.

Rekomendacje

- Należy zdefiniować priorytetowe z punktu widzenia interesów państwa polskiego obszary działalności jednostek zajmujących się studiami polonoznawczymi w krajach byłego Związku Radzieckiego (badania, dydaktyka, działalność popularyzatorska, działalność ekspercko-doradcza itd.) i zwiększyć dla nich wsparcie, przede wszystkim finansowe.
- Istotne wydaje się też ustalenie, czy działanie tych jednostek powinno w głównej mierze służyć zachowaniu obecności Polaków w krajach byłego ZSRR (tamtejszych mniejszości), dyplomacji publicznej (określaniu i utrwalaniu danego wizerunku Polski w tych krajach) czy być może pozyskiwaniu pracowników z tego obszaru (poprzez krótkie i łatwo dostępne kursy/lektoraty językowe dla rosnącej liczby imigrantów).
- Pomimo utrzymującego się na względnie stabilnym poziomie zainteresowania studentów z krajów byłego ZSRR nauką języka polskiego należy dążyć do zwiększania atrakcyjności „polskiej” oferty edukacyjnej poprzez rozszerzanie programów studiów (prezentowanie Polski w szerszej perspektywie społecznej, politycznej, gospodarczej itd.), poszerzanie dostępności stypendiów oraz wymian studenckich i akademickich, ale i inwestycje w infrastrukturę edukacyjną (wyposażenie i sprzęt).
- Szczególnym wsparciem powinny zostać objęte jednostki polonoznawcze w Ukrainie, które są najliczniejsze i gromadzą największą liczbę słuchaczy, ale jednocześnie pozostają chronicznie niedofinansowane.
- Wobec ograniczonego dostępu do finansowania badań z środków centralnych krajów byłego ZSRR czy z funduszy unijnych należy stworzyć osobne mechanizmy i zwiększyć finansowanie na projekty

badawcze, konferencje czy publikacje przygotowywane we współpracy tamtejszych jednostek z odpowiednikami w Polsce. Rozwiązaniem mogłoby być np. stworzenie kolejnych programów NCN (na wzór programu polsko-litewskiego Daina) czy NCRH dla poszczególnych krajów obszaru poradzieckiego.

- Należy wspierać powstawanie i utrwalanie już istniejących partnerstw uczelni polskich i uczelni zagranicznych oraz konsorcjów uczelni zagranicznych zajmujących się badaniami nad Polską.
- Należy aktywizować pracowników polskich placówek dyplomatycznych i kulturalnych do większego zaangażowania oraz wsparcia organizacyjnego i merytorycznego dla jednostek zajmujących się studiami nad Polską.
- Wsparcie ze strony państwa polskiego i jego agend dla jednostek polonoznawczych w obszarze poradzieckim powinno przybierać nie tylko formę transferów pieniężnych na realizację ww. projektów badawczych, wymian akademickich czy działań promocyjnych, ale i wsparcia rzeczowego (sprzęt, wyposażenie) czy merytorycznego (materiały metodyczne, literatura itd.).

Załącznik 1. Lista jednostek polonoznawczych w krajach byłego Związku Radzieckiego

Lp.	Państwo	Jednostka	www
1.	Armenia	Państwowy Uniwersytet Lingwistyczny i Nauk Społecznych im. W. Briusowa w Erywaniu, Wydział Języka Rosyjskiego i Języków Obcych, Katedra Języka Rosyjskiego i Języków Słowiańskich, Centrum Języka i Kultury Polskiej	https://brusov.am/ru/faculty/fakul_tet_russkogo_i_inostrannykh_yazykov/#sthash.Ahjl2TF.dpbs
2.	Armenia	Erywański Państwowy Uniwersytet, Wydział Filologii Rosyjskiej, Zakład Języka Polskiego	http://ysu.am/faculties/en/Russian-Philology/section/structure/amb/54468
3.	Azerbejdżan	Bakijski Uniwersytet Słowiański, Katedra Teorii i Praktyki Tłumaczeń/Katedra Filologii Słowiańskiej/Centrum Języka i Kultury Polskiej	https://bsu-uni.edu.az/en/pulpit/31 ; https://bsu-uni.edu.az/en/pulpit/37 ; https://bsu-uni.edu.az/en/centers/6
4.	Azerbejdżan	Uniwersytet Języków Obcych w Baku, Katedra Języków Obcych/Centrum Usług Językowych, Szkoleń i Kariery	http://adu.edu.az/index-eng.htm https://adu.edu.az/az/education/dil-ve-tercume-merkezi
5.	Azerbejdżan	Azerska Narodowa Akademia Nauk, Wydział Literatury Światowej i Studiów Porównawczych	https://science.gov.az/az/institutes/960
6.	Białoruś	Białoruski Uniwersytet Państwowy w Mińsku, Wydział Filologiczny, Katedra Lingwistyki Teoretycznej i Słowiańskiej	https://bsu.by/en/structure/faculties/kafedry/Department-of-Theoretical-and-Slavic-Linguistics-d
7.	Białoruś	Grodzieński Uniwersytet Państwowy im. Janki Kupały, Wydział Filologiczny, Katedra Filologii Polskiej	https://phf.grsu.by/abiturientu/informatsiya-o-kafedrah/160-kafedra-polskoj-filologii-abiturient.html
8.	Estonia	Uniwersytet w Tartu, Wydział Języków i Kultur Obcych, Katedra Sławistyki	https://www.maailmakeeled.ut.ee/et/osakonnad/slavistika
9.	Estonia	Uniwersytet w Tallinnie, Instytut Nauk Humanistycznych	https://www.tlu.ee/en/ht
10.	Gruzja	Państwowy Uniwersytet im. Ilji Czawczawadze w Tbilisi, Wydział Humanistyczny, Centrum Studiów Polskich	https://mail1.tsu.ge/en/faculties/humanities/institutes-and-centers/centers/mjpwxn0ayjdjue4k_//
11.	Gruzja	Państwowy Uniwersytet im. Iwane Dżawachiszwili w Tbilisi, Szkoła Nauk Humanistycznych	https://iliauni.edu.ge/en/iliauni/programs/sabakalavro-programebi/mainori/humanitariuli-mecnierebebi-anglistika-germanistika-niderlandistika-espanistika-safrangetismcodneobaitaliismcodneoba-slavistika-agmosavletmcodneoba

12.	Gruzja	Państwowy Uniwersytet w Gori, Wydział Humanistyczny	https://www.gu.edu.ge/en/events/first-polish-lecture.page
13.	Gruzja	Międzynarodowy Uniwersytet Kaukaski w Tbilisi, Wydział Nauk Społecznych	https://ciu.edu.ge/menu/slug/Social-Sciences
14.	Gruzja	Państwowy Uniwersytet im. Szoty Rustawelego w Batumi, Wydział Humanistyczny	https://www.bsu.edu.ge/sub-9/page/3-1/index.html
15.	Gruzja	Państwowy Uniwersytet im. Akaki Cereteliego w Kutaisi, Wydział Humanistyczny	https://atsu.edu.ge/index.php/en/humanitarian-news-eng
16.	Kazachstan	Euroazjatycki Uniwersytet Narodowy im. L. N. Gumilowa w Nur-Sułtanie, Wydział Filologiczny	https://ff.enu.kz/
17.	Kazachstan	Karagandyjski Uniwersytet Państwowy im. E. A. Buketowa w Karagandzie, Katedra Międzynarodowych Studiów Polskich, Szkoła Języka i Kultury Polskiej	https://buketov.edu.kz/en/page/faculty/faculty-fil
18.	Kazachstan	Kazachski Uniwersytet Stosunków Międzynarodowych i Języków Świata im. Abylai Khana w Ałmatach, Katedra Międzynarodowych Studiów Polskich, Szkoła Języka i Kultury Polskiej	https://www.ablaikhan.kz/en/for-students/for-students/freshman-guide/alma-mater.html
19.	Kirgistan	Kirgiski Uniwersytet Państwowy w Biszkeku, Wydział Filologii Rosyjskiej i Słowiańskiej, Centrum Języka Polskiego Gustawa Zielińskiego	https://www.knu.kg/ru/index.php?option=com_content&view=category&id=94:2010-03-01-06-40-13&Itemid=549&layout=default https://twitter.com/NAWAPoland/status/1169194875830571008
20.	Litwa	Uniwersytet Wileński, Centrum Polonistyczne	http://www.filpol.flf.vu.lt/
21.	Litwa	Uniwersytecie Witolda Wielkiego w Kownie, Centrum Języka Polskiego i Kultury Polskiej	https://svietimas.vdu.lt/struktura/lenku-kalbos-ir-kulturos-centras/
22.	Łotwa	Uniwersytet Łotewski w Rydze, Centrum Polonistyki i Bohemistyki	https://www.hzf.lu.lv/en/about-us/departments/departament-of-russian-and-slavonic-studies/translate-to-english-bohemistikas-un-polonistikas-centrs/
23.	Łotwa	Uniwersytet Dyneburski, Katedra Rusycystyki i Sławistyki, Centrum Języka Polskiego	https://du.lv/fakultates/humanitara-fakultate/strukturvienibas/rusistikas-un-slavistikas-katedra/

24.	Mołdawia	Mołdawski Uniwersytet Państwowy w Kiszyniowie, Wydział Literatury	http://litere.usm.md/
25.	Mołdawia	Wolny Międzynarodowy Uniwersytet Mołdawski w Kiszyniowie, Wydział Literatury	https://ulim.md/facultatea-de-litere/
26.	Mołdawia	Uniwersytet im. Alecu Russo w Bielcach, Wydział Literatury, Katedra Sławistyki	https://usarb.md/catedra-de-slavistica/
27.	Rosja	Uniwersytet im. Łomonosowa w Moskwie, Wydział Filologiczny, Katedra Polonistyki	https://www.philol.msu.ru/~dovuz/foreign.html
28.	Rosja	Moskiewski Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny, Katedra Lingwistyki Porównawczej, Instytut Języków Obcych	http://en.mpgu.su/about-mpgu/structure/institutes-and-faculties/institute-of-foreign-languages/
29.	Rosja	Bałtycki Uniwersytet Federalny im. I. Kanta w Kaliningradzie, Instytut Nauk Humanistycznych	https://eng.kantiana.ru/studies/degree-programs/bachelor/philology-russian-language-and-literature
30.	Rosja	Państwowy Uniwersytet Petersburski, Wydział Języków Obcych	https://english.spbu.ru/85-program-bac/4334-foreign-languages-ukrainian-and-english
31.	Rosja	Moskiewski Państwowy Uniwersytet Lingwistyczny, Wydział Języków Obcych i Studiów Regionalnych, Katedra Języków i Kultur Słowiańskich	http://ffl.msu.ru/en/about/departments/Slavic/
32.	Rosja	Rosyjska Akademia Nauk, Instytut Studiów Sławistycznych, Katedra Historii Współczesnej Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej	https://inslav.ru/page/institute-slavic-studies-russian-academy-sciences
33.	Rosja	Uniwersytet Lingwistyczny w Niżnym Nowogrodzie, Centrum Słowiańskich Języków i Kultur	https://lunn.ru/en/page/courses
34.	Rosja	Uniwersytet w Briąnsku - Wydział Historii i Stosunków Międzynarodowych	https://brgu.ru/university/fakultet/fimo/
35.	Rosja	Smoleński Uniwersytet Państwowy, Wydział Filologiczny	http://smolgu.ru/faculties/filologicheskij-/
36.	Rosja	Uniwersytet w Piatigorsku, Wydział Filologiczny	https://pgu.ru/information/structure/deps/detail.php?ELEMENT_ID=6620
37.	Rosja	Kazański Uniwersytet Państwowy, Instytut Filologii i Komunikacji Międzynarodowej	https://kpfu.ru/eng/academic-units/humanities/philology-culture/academic-programs/kazan-international-linguistic-center

38.	Rosja	Irkucki Państwowy Uniwersytet Lingwistyczny, Katedra Języka Rosyjskiego	http://www.islu.ru/ru/polskii-yazyk-v-iglu
39.	Rosja	Uralski Uniwersytet Federalny w Jekaterynburgu, Instytut Humanistyczny, Katedra Językoznawstwa	https://linguistics-urgi.urfu.ru/ru/
40.	Tadżykistan	Rosyjsko-Tadżycki (Słowiański) Uniwersytet w Duszanbe, Wydział Filologii Rosyjskiej, Dziennikarstwa i Technologii Medialnych	https://www.rtsu.tj/ru/faculties/filologicheskiy-fakultet/
41.	Ukraina	Narodowy Uniwersytet im. Tarasa Szewczenki w Kijowie, Wydział Filologiczny, Katedra Polonistyki, Centrum Języka i Kultury Polskiej	https://philology.knu.ua/struktura-if/kafedry/kafedra-polonistyky/ ; http://www.univ.kiev.ua/en/departments/philology
42.	Ukraina	Kijowski Narodowy Uniwersytet Lingwistyczny, Wydział Filologii Słowiańskiej, Katedra Filologii Ukraińskiej i Sławistyki	https://knlu.edu.ua/struktura/faculties/faculty-of-slavic-philology/department-of-ukrainian-philology
43.	Ukraina	Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny im. M. Dragomana w Kijowie, Wydział Języków Obcych, Katedra Języków Słowiańskich	https://fif.npu.edu.ua/struktura?view=article&id=263
44.	Ukraina	Tawryjski Uniwersytet Narodowy im. W. Wernadskiego w Kijowie, Instytut Filologii i Dziennikarstwa	https://tnu.edu.ua/struktura/navcalno-naukovii-institut-filologii-ta-zurnalistiki-0/
45.	Ukraina	Uniwersytet Kijowski im. Borysa Hrinchenki w Kijowie, Instytut Filologii	https://if.kubg.edu.ua/
46.	Ukraina	Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. P. Tyczyny w Humaniu, Wydział Języków Obcych	https://fld.udpu.edu.ua/
47.	Ukraina	Państwowy Uniwersytet im. M. Gogola w Niżynie, Wydział Języków Obcych	https://en.ndu.edu.ua/foreign_languages/
48.	Ukraina	Narodowy Uniwersytet Techniczny Ukrainy Politechnika Kijowska, Centrum Ukraińsko-Polskie	https://upc.kpi.ua/o-nas/
49.	Ukraina	Narodowy Uniwersytet im. B. Chmielnickiego w Czerkasach, Instytut Języków Obcych, Katedra Teorii i Praktyki Przekładu, Centrum Polonijne	https://nniim.cdu.edu.ua/kafedry/kafedra-teorii-ta-praktyky-perekladu https://cdu.edu.ua/pidrozdili/naukovi-pidrozdily/polonii-nyi-tsent.html

50.	Ukraina	Uniwersytet Narodowy „Akademia Kijowsko-Mohylańska”, Centrum Studiów Polskich i Europejskich im. Jerzego Giedroycia	https://nniim.cdu.edu.ua/novyny-ta-podii/novyny/svyatkuyemo-den-nezalezhnosti-polshchi-u-poloniynomu-tsentri https://www.ukma.edu.ua/index.php/science/tsentri-ta-laboratoriji/tsentr-polskikh-ta-evropeskikh-studi-naukma/zahalna-informatsiia
51.	Ukraina	Narodowy Uniwersytet Czarnomorski im. P. Mohyly w Mikołajowie, Instytut Filologii/ Ukraińsko-Polski Instytut Badań	https://chmnu.edu.ua/ukrayinsko-polskij-naukovodoslidnij-institut-zaproschuye-do-uchasti-u-mizhnarodnij-naukovij-diskusiyi-ukrayinsko-polski-vidnosini-j-rozvitok-naukovogo-dialogu/
52.	Ukraina	Chmielnicki Uniwersytet Narodowy, Instytut Filologii	https://chmnu.edu.ua/category/fakulteti/institut-filologii/
53.	Ukraina	Uniwersytet Narodowy im. Iwana Ohijenki w Kamieńcu Podolskim, Wydział Języków Obcych	https://eng.kpnu.edu.ua/education/faculty-of-foreign-philology/
54.	Ukraina	Żytomierski Państwowy Uniwersytet im. I. Franki, Instytut Filologii i Dziennikarstwa, Katedra Języków Słowiańskich i Germańskich/Centrum Studiów Polskich	https://zu.edu.ua/en_filfak_kaf5.html https://zu.edu.ua/en_sector_centrs_.html
55.	Ukraina	Narodowy Uniwersytet Lwowski im. I. Franki we Lwowie, Katedra Filologii Polskiej	https://philology.lnu.edu.ua/department/polskoji-filolohiji
56.	Ukraina	Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. I. Franki w Drohobyczu, Instytut Języków Obcych	https://dspu.edu.ua/iim/
57.	Ukraina	Uniwersytet w Drohobyczu, Polonistyczne Centrum Nauko-wo- Informacyjne im. Igora Menioka	https://dspu.edu.ua/polonist/
58.	Ukraina	Przykarpacki Uniwersytet Narodowy im. Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankowsku, Katedra Języków Słowiańskich	https://ksm.pnu.edu.ua/en/
59.	Ukraina	Charkowski Narodowy Uniwersytet im. W.N.Karazina, Katedra Języka Ukraińskiego	http://hnpu.edu.ua/uk/division/osvitnya-diyalnist-kafedry-ukrayinskoyi-movy

60.	Ukraina	Wołyński Uniwersytet Narodowy im. Łesi Ukrainki w Łucku, Instytut Polski	https://vnu.edu.ua/uk/faculties-and-institutions/institut-polschi
61.	Ukraina	Tarnopolski Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Wł. Hnatiuka, Wydział Języków Obcych	https://tnpu.edu.ua/faculty/inozemnimovy/index.php
62.	Ukraina	Państwowa Akademia Rolnicza w Połtawie, Centrum Polskie	https://www.pdau.edu.ua/content/polskyy-centr
63.	Uzbekistan	Narodowy Uniwersytet Uzbekistanu w Taszkencie, Wydział Języków Obcych	https://nuu.uz/en/xorijiy-filologiya/
64.	Uzbekistan	Państwowy Uniwersytet w Bucharze, Wydział Filologiczny	https://buxdu.uz/index.php/en/departments/administration/faculties/the-faculty-of-philology

Formy współpracy państwa polskiego z jednostkami zajmującymi się studiami polonoznawczymi w krajach byłego ZSRR z perspektywy tych jednostek i osób z nimi współpracujących

Wprowadzenie

Celem tej części ekspertyzy jest przedstawienie współpracy jednostek naukowych zajmujących się szeroko rozumianymi studiami polonoznawczymi (np. polonistycznymi, kultury polskiej, historii i innych powiązanych tematycznie) z państwem polskim. Przedmiotem zainteresowania autora są jednostki funkcjonujące w systemie nauki i szkolnictwa wyższego tak zwanych krajów byłego ZSRR. Przedstawiono ogólną specyfikę tych jednostek, ich obszary działalności, formy współpracy z polskimi oraz zagranicznymi instytucjami publicznymi i akademickimi, zakres dotychczasowego wsparcia oraz oczekiwania wobec państwa polskiego. Badanie opiera się na wywiadach przeprowadzonych wśród przedstawicieli tych instytucji oraz osób z nimi współpracujących, stanowiąc uzupełnienie części pierwszej (opartej o badania ankietowe). Ze względu na charakterystykę zebranego materiału oraz na specyfikę funkcjonowania nauki i szkolnictwa wyższego w poszczególnych krajach, dla potrzeb analizy zgrupowano uwzględnione w badaniu jednostki pod względem poszczególnych krajów, nie łącząc ich w bloki geograficzne czy geopolityczne.

Podstawowym źródłem wiedzy w tej części ekspertyzy jest 11 wywiadów. Cztery z nich przeprowadzono z przedstawicielami i przedstawicielkami jednostek naukowych (jednostek uniwersyteckich i instytutów naukowo-badawczych niebędących uniwersytetami) w Rosji, Estonii i Mołdawii, jeden z przedstawicielką stowarzyszenia polonijnego w Azerbejdżanie. Pięć wywiadów zostało przeprowadzonych z lektorami języka polskiego delegowanymi do pracy na zagranicznych uczelniach w ramach programu Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej. Dodatkowo

jeden wywiad przeprowadzono z lektorką języka polskiego współpracującą z Ośrodkiem Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą, która posiada również doświadczenie lektoratów na zagranicznych uczelniach przy współpracy z Ministerstwem Nauki i Szkolnictwa Wyższego (przed powstaniem agencji NAWA w 2017 roku). Lektorzy i lektorki nauczali i nauczały języka polskiego w Mołdawii, Ukrainie i Kirgistanie, współpracując z uczelniami, szkołami i stowarzyszeniami polskimi w tych krajach. Jak już zaznaczono, responsywność przedstawicieli i przedstawielek uniwersytetów była niewielka. Znacznie większa otwartość i wola rozmowy charakteryzowała lektorów i lektorki programu NAWA, stąd też większa ich reprezentacja w tej części ekspertyzy. Czytając ją należy mieć na uwadze, że perspektywa i zakres wiedzy są różne w przypadku osób pracujących na stałe na uniwersytetach w tych krajach niż w przypadku osób przybyłych z Polski i finansowanych przez polską stronę. Stąd też innego rodzaju informacje udało się pozyskać w Ukrainie, Mołdawii i Kirgistanie niż w Rosji czy Azerbejdżanie.

Źródła pomocnicze stanowią strony internetowe tych instytucji oraz materiały dostępne na stronie internetowej NAWA. Dla potrzeb analizy wywiady zostały zanonimizowane – nie przypisano przytaczanych wypowiedzi i opinii konkretnym osobom, nie identyfikowano nazw jednostek podstawowych (wydziałów, instytutów, ośrodków) ani uczelni, nie użyto nazw miast, ograniczając się do ich rozmiaru i przybliżonej lokalizacji w danym kraju.

Azerbejdżan – stowarzyszenia polskie

Na początku należy zaznaczyć, że żadna z dwóch zidentyfikowanych przez prowadzących badanie azerbejdżańskich uczelni (patrz pierwsza część ekspertyzy), nie odpowiedziała na prośby o wywiad. Według wiedzy autorów niniejszej ekspertyzy, w Azerbejdżanie działają także dwa stowarzyszenia polskie. Z przedstawicielką jednego z nich udało się porozmawiać. Organizacja powstała w 2012 roku, ale w wyniku problemów z rejestracją, na dobre rozpoczęła działalność w roku 2017. Koncentruje się ona na działalności kulturalnej, takiej jak: wydawanie nieregularnie ukazującego się czasopisma, opieka nad polskimi grobami, promocja polskiego dziedzictwa, koncerty, konkursy recytatorskie. Stowarzyszenie inicjuje współpracę z Polską oraz, co istotne z punktu widzenia głównej tematyki raportu, współorganizuje (z drugą organizacją) kursy języka polskiego z udziałem nauczycieli z Polski. W momencie przeprowadzania wywiadu (październik 2021) lekcje

odbywały się zdalnie. Zorganizowane były w trzech grupach, dla osób w różnym wieku. Szczególnie dużą aktywność zaobserwowano wśród młodzieży zainteresowanej otrzymaniem Karty Polaka oraz podjęciem studiów w Polsce. W przeszłości jeden z nauczycieli jednocześnie prowadził lektorat na uniwersytecie w Baku. Zasięg organizacji ogranicza się do stolicy, a głównym adresatem jej działań jest społeczność polskiego pochodzenia.

Organizacja otrzymuje wsparcie za pośrednictwem Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” w Warszawie, aplikując o finansowane projektów przez stronę polską. Utrzymuje kontakty z Ambasadą RP w Baku. Jej członkowie i członkinie biorą udział w organizowanych przez placówkę spotkaniach i uroczystościach. Ambasada organizuje również wsparcie finansowe dla seniorów polskiego pochodzenia. Ponadto stowarzyszenie utrzymuje kontakt z Kościołem katolickim w Azerbejdżanie (jedyna parafia rzymskokatolicka w tym kraju działa w Baku, ale nie są tam sprawowane nabożeństwa w języku polskim).

Mołdawia

Jak wspomniano, lektoraty języka polskiego prowadzone są na kilku uczelniach w Kiszyniowie i Bielcach. Na cele badania, udało się przeprowadzić wywiady z dwiema osobami z dwóch uczelni – publicznej i prywatnej – działających w tym samym mieście. Informacje przekazane przez rozmówców nie są komplementarne, gdyż jedna z nich jest pracownikiem wydziału lingwistyki²⁰, niezwiązanym bezpośrednio z polską tematyką, a druga polskim lektorem. Na obydwu uczelniach zajęcia języka polskiego odbywają się w ramach wydziałów językoznawstwa, gdzie jest on jednym z kilku języków oferowanych w ramach lektoratów. Obecnie żadna z badanych uczelni nie prowadzi osobnych studiów polonistycznych czy polonoznawczych. Publiczna uczelnia zrezygnowała z nich kilka lat temu. Jedna z uczelni wydaje certyfikaty językowe. Na obydwu uczelniach lektoraty prowadzą wykładowcy z Polski (jedna z nich w momencie przeprowadzania wywiadu nie miała obsadzonego stanowiska). Uczelnia publiczna prowadzi lektorat otwarty dla osób w różnym wieku spoza uczelni, na który uczęszcza łącznie 17 osób w małych grupach po 4–5. Najczęściej

20 Zastosowanie małych liter, w tym miejscu i w dalszej części tekstu, wynika z tego, że nie jest to nazwa własna, lecz opis specjalizacji i kompetencji jednostki naukowej.

podawanymi powodami podjęcia nauki języka polskiego przez studentki i studentów były: perspektywa pracy lub studiów w Polsce, uzyskanie lub przedłużenie Karty Polaka, a w mniejszym stopniu zainteresowanie polską kulturą. Publiczna uczelnia posiada też wyposażoną przez ambasadę salę do nauki języka, gdzie organizowane są wydarzenia tematyczne, wystąpienia ambasadora (przed pandemią spotkania odbywały się raz na 2-3 tygodnie). Ambasada RP w Republice Mołdawii i jej Wydział Konsularny podejmują aktywne działania w zakresie promocji języka i kultury, organizują wydarzenia oraz są zainteresowane współpracą z uczelnią. Nie bez znaczenia jest tu fakt istnienia w Mołdawii aktywnych środowisk polonijnych oraz działania szkół prowadzących klasy z językami mniejszości etnicznych, w tym z polskim.

Kirgistan

W Kirgistanie rozpoznano jeden uniwersytecki kurs języka polskiego oraz jedno stowarzyszenie polskie prowadzące kursy językowe. Uniwersytet i stowarzyszenie były obsługiwane przez jedną osobę. Było tak zarówno w przypadku ostatniego lektora, jak i jego poprzednika. W momencie przeprowadzania wywiadu (październik 2021) stanowiska nie były obsadzone, a zatrudniona przy nich osoba zrezygnowała z pracy w roku akademickim 2019/2020 (o czym poniżej). Łączenie obowiązków wobec dwóch kirgiskich instytucji finansowanych z dwóch różnych źródeł było możliwe dzięki temu, że zajęcia uniwersyteckie odbywały się w pierwszej, a stowarzyszeniowe w drugiej połowie dnia. Obecnie na uczelni nie pracuje lektor z Polski, ale *„jest miejscowa Polka, która coś tam robi”*.

Według rozeznania rozmówcy, lektorat oraz praktyka zapraszania wykładowców z Polski zainicjowane zostały już w latach 90. ubiegłego wieku. Lektorat zorganizowany jest w ramach wydziału rusycystyki, a polski lektor był jedynym pracującym tam cudzoziemcem. Na całej uczelni zatrudnionych było jeszcze po jednej osobie z Niemiec i Korei Południowej, wykładających języki tych krajów. Samą współpracę z dziekanatem i władzami uczelni lektor określił jako „wspaniałą”. W lektoracie uczestniczyły trzy roczniki studentów (ok. 20 osób na dwóch pierwszych latach i jedna osoba na trzecim roku). Wiele osób zrezygnowało w trakcie trwania programu. Zdaniem rozmówcy duże znaczenie miał tutaj fakt, że na kierunkach językowych studiuje głównie kobiety. Wśród osób uczących się języka polskiego był tylko jeden

mężczyzna. Według jego relacji, kobiety miały rezygnować ze studiów poświęcając się życiu rodzinnemu.

To też trzeba brać pod uwagę, że ta polonistyka, czy w ogóle filologie, zwłaszcza tam, to są kierunki sfeminizowane. To są zazwyczaj młode dziewczyny 18-19 lat [...] I to potem się tak wykrusza, że one zostają matkami, żonami. Odwrotnie, żonami a potem matkami. I studentów tam tak wielu nie ma.

Zajęcia skoncentrowane były na nauce języka (gramatyka, konwersatorium) przy niewielkiej ilości czasu na przekazywanie wiedzy na temat Polski, jej kultury i historii. Lektor, podobnie jak wszyscy respondenci i respondentki autorów niniejszej ekspertyzy, uwzględniał tę tematykę, na przykład przy nauce konstrukcji zdań i odmiany słów z wykorzystaniem lokalizacji geograficznych w Polsce. Do nauki języka polskiego motywować miało popularne w tym kraju przekonanie o podobieństwie języków polskiego i rosyjskiego, którego znajomość jest w tym kraju powszechna (zwłaszcza wśród osób wykształconych i studentów). Duże znaczenie ma mieć również postrzeganie Polski jako kraju „zachodniego” o wyższym poziomie życia oraz pragnienie wyjazdu na stypendium lub wymianę studencką. Wiedza na temat polskiej kultury ograniczona była do klasyki polskiego kina oraz, znanej z rosyjskich przekładów, twórczości Andrzeja Sapkowskiego. W związku z przyznaniem Oldze Tokarczuk literackiej Nagrody Nobla lektor wraz ze studentami i konsulem honorowym zorganizowali tematyczne wydarzenie z prezentacją na temat pisarki i czytaniem fragmentów jej utworów po polsku i rosyjsku. W kontekście współpracy ze stroną polską, istotnym czynnikiem jest brak polskiej misji dyplomatycznej w Kirgistanie. Funkcje reprezentacyjne i konsularne pełnią placówki w Kazachstanie (Ambasada RP w Nur-Sułtanie i Konsulat Generalny RP w Ałmaty). Oznacza to nie tylko utrudniony kontakt, ale również większą odpowiedzialność uniwersytetu i organizacji polonijnej na poziomie symbolicznym.

Byliśmy taką jednostką promującą kulturę polską w całej okolicy, bo konsulatu nie ma, jest tylko honorowy.

Za kadencji tego lektora ambasador z Kazachstanu podczas wizyty w Kirgistanie nie odwiedził uczelni, ale według jego wiedzy, miało to miejsce dawniej. Warto jednak zaznaczyć, że wizyty polskiego ambasadora w tym kraju nie były częste. Znaczącą pomoc oferował natomiast wspomniany konsul honorowy, który sfinansował remont gabinetu polonistycznego, wspierał finansowo i brał udział w wydarzeniach

o tematyce polskiej lub delegował na nie współpracowniczkę i, jak podano, zawsze można było liczyć na jego pomoc. Pozytywnie układała się również współpraca ze środowiskiem polonijnym. Sytuacja uległa jednak zmianie w wyniku nieporozumień z jedną z animatorek inicjatyw polonijnych. Lektorowi odmówiono dalszej współpracy. Pozostawanie w Kirgistanie z jednym źródłem dochodu przestało być opłacalne, co sprawiło, że lektor zrezygnował również ze współpracy z uniwersytetem i wyjechał po ukończeniu jednego semestru zajęć. W tym miejscu analiza dotyczy istotnego aspektu funkcjonowania studiów polskich, jakim są warunki pracy lektorów delegowanych w ramach programu NAWA. Praca, chociaż niezwykle dla lektorów interesująca i przynosząca satysfakcję, nie była dla rozmówcy zadowalająca finansowo, zwłaszcza wobec konieczności utrzymania w tym czasie mieszkania w Polsce.

Może jak ktoś pracuje w jakimś małym ośrodku, gdzie nie wydaje się tak dużo na mieszkanie, na życie. To może jest to trochę bardziej opłacalne. [...] Ci lektorzy to tak raczej dla idei pracują. Bo nie ma takich benefitów jakie mają dyplomaci, a cały czas się słyszy, że „jesteście tutaj ambasadorami polskości”. Ulotne hasła za którymi nic się nie kryje, które głównie nasi dyplomaci wypowiadają [...] Ale to się nie przekłada na jakąś satysfakcję finansową. To jest goły ryczałt, który wynosi 3-4 tysiące. Bilet do pracy i z pracy, ubezpieczenie. W sumie to daje jakieś pięć tysięcy. Pięć – sześć, jakoś tak. [...] Nie mamy takich bonusów, jak dyplomaci, którym finansowane jest na przykład mieszkanie. I pewnie jest tam jeszcze kilka innych rzeczy, o których ja nawet nie wiem. No więc, nie jest to super satysfakcjonujące finansowo. [...] Mi się to na przykład nie opłacało. [...] Satysfakcja tak, ale jeżeli chodzi o finansowy wymiar, to nie.

Na koniec warto raz jeszcze zaznaczyć utrzymującą się w Kirgistanie popularność języka rosyjskiego i spojrzenie na świat przez pryzmat pełnej dezinformacji i uproszczeń w rosyjskojęzycznej przestrzeni informacyjnej. Zdaniem rozmówcy znaczący jest brak materiałów informacyjnych o polskich uczelniach i możliwości współpracy z nimi w zakresie zapraszania lektorów czy wymiany studenckiej.

Ukraina

Osoby, z którymi przeprowadzono wywiady, posiadały łącznie doświadczenie pracy na uniwersytetach w pięciu ukraińskich miastach w zachodniej, środkowej i południowej Ukrainie. Dodatkowo, dwie osoby w przeszłości pracowały w wyspecjalizowanym centrum metodycznym w zachodniej części kraju.

Wśród tych pięciu uczelni, tylko w dwóch funkcjonują wyspecjalizowane jednostki polonistyczne (w ramach anonimizacji określono je mianem polskich centrów) i nie skupione wyłącznie na języku. W jednej z nich do 2018 roku działała odrębna katedra filologii polskiej. Niezależnie od tego, w trzech uniwersytetach realizowane kursy językowe nie są przypisane żadnemu konkretnemu programowi, a w trzech z nich istnieje polska specjalność w ramach innej filologii lub programu translatorskiego. Uściślając, w dwóch uczelniach działa tylko lektorat (nie związany z żadnym programem), w jednej zarówno lektorat, jak i polska specjalizacja, na kolejnej działa zarówno lektorat, specjalizacja oraz polskie centrum, a jeszcze w innej lektorat i polskie centrum. Ponadto na jednej z nich w programie ukrainistyki istnieje dodatkowo przedmiot „wiedza o Polsce”. Wyspecjalizowane jednostki, specjalizacje w ramach szerszego programu i samodzielne lektoraty mogą funkcjonować równolegle w ramach jednej uczelni. W kursach językowych uczestniczą więc studenci i studentki różnych kierunków, nie tylko językowych i czy nawet humanistycznych.

W ocenie rozmówców zainteresowanie nauką różni się w zależności od uczelni i jej lokalizacji. Istotnym, chociaż nie zawsze decydującym, czynnikiem jest tutaj lokalne środowisko polskie i stopień jego zorganizowania. W zależności od poszczególnych uczelni, zróżnicowany jest również poziom wiedzy o Polsce i stopień zainteresowania naszym krajem. Dla przykładu, na jednym z uniwersytetów w środkowej Ukrainie (miasto poniżej 300 000 mieszkańców), zainteresowanie Polską i nauką języka polskiego jest znikome, pomimo działającego tu polskiego centrum. Towarzyszy temu ogólny spadek liczby osób studiujących w tym mieście, zaś ważnym kontekstem jest brak programu językowego, czy kulturalnego dostosowanego do konkretnego kierunku studiów oraz deficyt współpracy ze środowiskiem polskim. Brak zainteresowania współpracą i wsparciem miała wykazywać również polska placówka dyplomatyczna w mieście oddalonym około 200 kilometrów.

Inaczej rzecz wygląda w miastach o dużej koncentracji Polaków i polskich inicjatyw. W jednym z nich (zachodnia Ukraina, około 100 000 mieszkańców), gdzie funkcjonować ma pięć instytucji zajmujących się

nauczaniem języka i promocją wiedzy o Polsce (w tym szkoły i stowarzyszenia współpracujące z ORPEG oraz Kościół katolicki). Tutaj zainteresowanie studentów i studentek oraz władz uczelni jest znacznie większe. Na miejscowym uniwersytecie można uzyskać specjalność „filologia polsko-angielska” na poziomie licencjatu. Oprócz tego, lektorat z języka polskiego studenci i studentki innych kierunków wybierają jako drugi język obcy. Na kierunku polsko-angielskim studiuje maksymalnie po 10 osób na roku, co nie jest liczbą małą jak na tak niewielkie miasto. Ponadto istnieją około 6-osobowe grupy uczące się języka polskiego jako drugiego. Podejmowana jest również współpraca i wymiana doświadczeń z miejscowym środowiskiem polonijnym i Kościołem katolickim. „Wzorcowo” oceniana jest również współpraca z oddalonym o 180 kilometrów Konsulatem RP. Konsul regularnie odwiedza uczelnię, brał udział w organizowanych (lub współorganizowanych) przez nią uroczystościach oraz konferencjach. Niektóre wydarzenia konsulat wspierał finansowo.

Ciekawy przykład stanowi miasto poniżej 500 000 mieszkańców na południu Ukrainy, gdzie miejscowy uniwersytet znany jest z szeroko zakrojonej współpracy międzynarodowej, programów wymiany studenckiej i akademickiej oraz wysokiego poziomu nauczania języków obcych. W mieście działa środowisko polskie, które organizuje kursy języka polskiego we współpracy z ORPEG. Na uczelni działa polskie centrum, które organizuje konferencje naukowe i wydarzenia popularyzatorskie z zakresu wiedzy o Polsce i stosunkach polsko-ukraińskich. Choć nie jest to regułą, w wydarzeniach często uczestniczy konsul z placówki oddalonej o 133 kilometry. Partnerem jednego z wydarzeń był również polski Instytut Pamięci Narodowej.

We wszystkich tych lokalizacjach, jako najbardziej motywujące studentki i studentów do nauki języka polskiego oraz zdobywania wiedzy na temat Polski, najczęściej wymieniano chęć wyjazdu do Polski, postrzeganie Polski jako okna na świat.

Na zachód zawsze przez Polskę.

Nie można również nie wspomnieć o ocenie warunków finansowych dla lektorów i ich współpracy z ukraińskimi uniwersytetami. Wśród rozmówców nie ma w tej kwestii jednomyślności, a ocena wysokości zarobków (jednakowych we wszystkich przypadkach) waha się od jednoznacznie pozytywnej, do jednoznacznie negatywnej. Nie można jasno stwierdzić na ile różnice te wynikają z lokalnych uwarunkowań i różnic w kosztach utrzymania pomiędzy miastami w Ukrainie, a na ile z indywidualnych potrzeb czy sytuacji życiowej poszczególnych osób.

Jako zły przykład współpracy ze stroną ukraińską, jedna z osób wymieniała specjalizujący się w metodyce nauczania języka polskiego ośrodek w zachodniej Ukrainie. Doświadczenie współpracy z tą placówką miały dwie osoby. Jedna z nich ocenia jej działalność jednoznacznie negatywnie wskazując na nepotyzm i korupcję. Jest to jedyny przykład skargi na nieuczciwe praktyki w ośrodkach polonoznawczych, czy ukraińskich instytucjach w ogóle. Praktyki korupcyjne mogą potencjalnie stanowić ważny kontekst funkcjonowania studiów polonoznawczych w różnych otoczeniach instytucjonalnych. Według słów respondentki, która wyraźnie zaznaczyła chęć podzielenia się tą wiedzą, strona polska przekazuje tej placówce duże sumy pieniędzy, a następnie jest okłamywana przy rozliczeniach („i to nie na tysiące”). Kierownictwo placówki miało uczynić z niej *de facto* „prywatny folwark do zbijania pieniędzy” między innymi organizując płatne kursy organizowane przy dofinansowaniu z Polski, wystawiając fikcyjne rachunki i zawyżając koszty przedsięwzięć (szkoleń, konferencji) oraz przywłaszczając sobie sprzęt kupowany w ramach dotacji przekazywanych z Polski. Zdaniem respondentki zarząd czerpie korzyści z opłaconej przez stronę polską pracy polskich ekspertów i ekspertek.

Program Lektorzy Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej – próba podsumowania

Lektorzy i lektorki programu NAWA to osoby z wykształceniem polonistycznym (niekoniecznie ze specjalnością glottodydaktyczną). Część z nich posiada wieloletnie doświadczenie w nauczaniu języka polskiego za granicą na uniwersytetach, w szkołach, czy w ramach inicjatyw polonijnych (w jednym przypadku dwa rodzaje pracy wykonywane były w tym samym okresie). Osoby te funkcjonują w trybie wielomiesięcznych lub wieloletnich kontraktów, z którymi wiąże się podróżowanie pomiędzy Polską a krajem docelowym. Sytuacja ta traktowana jest z jednej strony jako interesująca i rozwijająca, ale również problematyczna ze względu na długotrwałą rozłąkę z bliskimi, czy konieczność utrzymania pozostawionych w Polsce mieszkań i własności. Różnie oceniany jest finansowy aspekt tej współpracy. Opinie na ten temat są podzielone – od jednoznacznie entuzjastycznych po zdecydowanie negatywne. Jako wyraźnie problematyczna rysuje się kwestia stażu pracy, ubezpieczeń i składek emerytalnych. Lektorzy i lektorki w większości dobrze lub bardzo dobrze oceniają współpracę z władzami uniwersytetów i kierownictwem jednostek, którym podlegały lektoraty. Tylko jedna osoba skarżyła

się na niewielkie zainteresowanie studentek i studentów oraz brak zainteresowania współpracą ze strony polskich placówek dyplomatycznych.

Rosja

Dwa rosyjskie ośrodki akademickie, z przedstawicielami których przeprowadzono wywiady trudno uznać za jednostki polonoznawcze. Jeden z nich znajduje się w Moskwie i koncentruje się na badaniach historycznych, politologicznych i kulturowych w tematyce środkowoeuropejskiej (bez dydaktyki). Drugi zaś to wydział stosunków międzynarodowych w mieście oddalonym 1800 kilometrów od Moskwy. W pierwszym przypadku, naszym rozmówcą był specjalizujący się w tematyce polskiej politolog, a w drugim specjalista ds. Unii Europejskiej i stosunków rosyjsko-unijnych.

Według słów pierwszego rozmówcy, w Rosji w latach 90. było niewiele specjalistów w tej dziedzinie. We wspomnianym okresie praca naukowa była bardzo niskopłatna, cieszyła się niewielkim zainteresowaniem młodego pokolenia, podobnie jak podejmowanie tematyki polskiej czy środkowoeuropejskiej. Respondent, jak przyznaje po latach, zdecydował się na studia żeby uniknąć służby wojskowej w okresie pierwszej wojny czeczeńskiej. Z kolei decyzja o karierze naukowej po studiach związana była z trwającą drugą wojną czeczeńską i niechęcią do służby wojskowej. Warunkiem zatrudnienia w instytucji naukowo-badawczej na stanowisku asystenta, z perspektywą doktoryzowania się, było podjęcie polskiej tematyki.

W samej Moskwie polska tematyka jest, według wiedzy rozmówcy, rozproszona w ramach różnych wydziałów (filologia, językoznawstwo, historia Słowian) oraz specjalności na stołecznych uczelniach i instytucjach badawczych, a osoby zajmujące się tą tematyką nie tworzą spójnego środowiska.

Jeżeli chodzi o nasze czasy to jakoś wiele się nie zmieniło. Polonistów wcale nie stało się więcej w instytucie, może na filologii, ale z filologiami nie bardzo się kontaktuję. [...] W naszym wydziale nikt się nie zajmował Polską oprócz mnie. Dużo za to jest specjalistów od Bałkan i od byłej Jugosławii. [...] Ja teraz muszę pisać o wszystkim co dotyczy współczesnej Polski.

Rozmówca sporadycznie udziela komentarzy do mediów na temat aktualnej tematyki polskiej, a największe zainteresowanie wzbudzają kwestie

polityczne i gospodarcze. Niestety, mediom zdarza się publikować nie-autoryzowane materiały ze zniekształconym przekazem. Ze względu na niską wartość merytoryczną telewizyjnych programów publicystycznych i ich nastawienie na sensację, rozmówca, podobnie jak inne osoby z tego środowiska, z założenia odmawiają w nich udziału.

Pandemia i przejście życia akademickiego w tryb online były również okazją do większego uczestnictwa w życiu akademickim i konferencjach w Polsce. Politolog chwali również polskie programy wsparcia stypendialnego i wymiany naukowej, których był beneficjentem. Posiada bogatą wiedzę na ich temat, chciałby w przyszłości brać w nich udział.

Polska bardzo aktywnie występuje. Jest na przykład taki program NAWA. Przedwczoraj skierowałem tam wniosek, mam nadzieję, że go przyjmą. Chciałbym pojechać na dwa miesiące i zebrać materiał o [nazwisko polskiego pisarza – usunięte w ramach anonimizacji]. Mam taką nadzieję. I wcześniej też, na przykład Polsko-Rosyjskie Centrum Dialogu i Porozumienia. W Rosji też działa, ale nie robi absolutnie nic. Ja kiedyś zabiegałem tam o wydanie książki [...], tam w Moskwie. No i mi tłumaczono, ale my mamy tu do czynienia z naukowcami polskimi, którzy zajmują się Rosją. A jeżeli ty jesteś Rosjaninem, który się zajmuje Polską, to zwróć się do ośrodka w Warszawie. [...] W tej dziedzinie Polska wygląda lepiej niż Rosja. [...] U nas wygląda to dosyć smutno.

W przypadku drugiej badanej jednostki, studia polonoznawcze (zarówno zajęcia, jak też badania) dotyczą przede wszystkim współpracy polsko-rosyjskiej, stosunków gospodarczych Polski i Rosji w kontekście współpracy Rosji i Unii Europejskiej w zakresie ekonomii, biznesu, logistyki, spedycji i transportu, handlu, łańcuchów dostaw i korytarzy w globalnej gospodarce, geografii przemysłowej. Uczelnia realizowała projekty badawcze w partnerstwie z Uniwersytetem Jagiellońskim i Uniwersytetem Pedagogicznym w Krakowie. Przed pandemią rozmówca bywał wraz z innymi pracownikami uczelni w Polsce na wizytach studyjnych i konferencjach naukowych. W momencie przeprowadzania wywiadu (październik 2021) trwały przygotowania do składania wniosków o współpracę w ramach programu Erasmus. Osoby związane z wydziałem stosunków międzynarodowych prowadzą również działalność konsultingową w obszarze importu i eksportu towarów i usług między Polską i Rosją, w tym usług edukacyjnych.

Przed 2019 rokiem na uniwersytecie funkcjonował lektorat języka polskiego prowadzony przez polskiego lektora. Innym polskim akcentem jest przedmiot historia Polski w programie studiów historycznych. Jednakże większy zakres współpracy naukowej realizowany jest z Republiką Czeską i Republiką Federalną Niemiec.

Wnioski

- W badanych krajach brakuje jednostek *stricte* polonoznawczych, to znaczy kształcących ekspertów od polskiej tematyki lub specjalizujących się w badaniach na temat historii Polski, polskiej kultury czy stosunków Polski z danymi krajami. Popularne są natomiast lektoraty języka polskiego.
- W krajach byłego ZSRR wsparcie finansowe i organizacyjne strony polskiej w zakresie wymian studenckich, programów wizytujących dla studentów i wykładowców, wspólnych konferencji i przedsięwzięć wydawniczych wydaje się być kluczowe.
- Szczególne znaczenie ma tutaj Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej i prowadzony przez nią program Lektorzy NAWA, który jest pozytywnie oceniany przez osoby nauczające języka polskiego oraz uniwersytety goszczące. Współpraca z NAWA doceniana jest na poziomie organizacyjnym i merytorycznym. Różnie oceniana jest natomiast wysokość wynagrodzenia lektorów i lektorek.
- Dobrze oceniana przez lektorów i lektorki jest współpraca z uniwersytetami w krajach byłego ZSRR.
- Przypadki korupcji czy nepotyzmu wśród instytucji polonoznawczych należy uznać za epizodyczne.
- Często motywacją studentów do nauki języka polskiego i zdobywania wiedzy na temat Polski jest chęć wyjazdu do Polski. Stanowi to potencjalne wyzwanie dla dyplomacji publicznej i polityki polonijnej.
- W wyżej wymienionych krajach, co zdaje się być trendem światowym, humanistyka i nauki społeczne są niedofinansowane, a przez to też postrzegane jako mało atrakcyjne i jako takie muszą zabiegać o zainteresowanie studentów oraz podmiotów finansujących.
- Uniwersytety i inne instytucje naukowo-badawcze chętnie nawiązują współpracę z polskimi uczelniami w zakresie wymian studenckich, programów wizytujących dla studentów i wykładowców, wspólnych konferencji i przedsięwzięć wydawniczych.
- Istnieją oczekiwania wobec zaangażowania organizacyjnego i finansowego wsparcia przez polskie placówki dyplomatyczne.

- Problematyczna wydaje się sama próba definicji „zapotrzebowania” na polskie studia i mierzenia ich „sukcesów”. Zarówno z punktu widzenia samej nauki i jej rozwoju, jak i interesów państwa polskiego, funkcjonowanie nawet niewielkich i kosztownych inicjatyw przekłada się na aktywność globalnych ekspertów od spraw polskich oraz osób przychylnie patrzących na Polskę i jej mieszkańców.
- Współpraca i finansowanie wymiany studenckiej i akademickiej z krajami, z którymi Polska ma niestabilne stosunki dyplomatyczne (na przykład Rosja) posiada potencjał tworzenia przeciwwagi dla dezinformacji z jaką mają do czynienia obywatele tych krajów.
- Problematyczna dla funkcjonowania polonoznawstwa w obszarze poradzieckim jest kwestia języka rosyjskiego. W niektórych krajach jego znajomość jest wymagana, lub przynajmniej mile widziana, w innych zaś komunikacja w tym języku stanowi nietakt. Może to być zarówno ułatwieniem, jak i utrudnieniem dla lektorów języka polskiego i innych ekspertów z Polski.

Rekomendacje

- W związku z oczekiwaniami związanymi z NAWA, agencja ta (lub inna agencja wykonawcza ministerstwa właściwego do spraw nauki) powinna dalej rozwijać programy kierowane do lektorów i jednostek polonoznawczych. Priorytetem powinno być wypracowanie oferty dla uniwersytetów w krajach byłego ZSRR i aktywne działanie na rzecz współpracy z nimi.
- W kontekście utrzymującej się popularności języka rosyjskiego w niektórych krajach byłego ZSRR, należy rozpatrzyć zwiększenie liczby materiałów informacyjnych na temat polskich uczelni i programów współpracy międzynarodowej w tym języku. Szersze wykorzystanie języka rosyjskiego mogłoby również stanowić przeciwwagę dla dezinformacji w rosyjskojęzycznej przestrzeni informacyjnej. Należy jednak mieć na uwadze, że w niektórych krajach (lub regionach w ramach tego samego kraju) użycie języka rosyjskiego postrzegane jest jako nietakt. Należy więc zachować ostrożność i delikatność w tym temacie.
- Warto rozpatrzyć stworzenie lub przywrócenie, przy aktywnym wsparciu strony polskiej, kierunków (bądź całych centrów lub katedr) polonistycznych i polonoznawczych na wybranych uczelniach. Potrzeba ta jest szczególnie widoczna w Ukrainie.

- W kontekście krytycznych głosów, należy zwaloryzować wynagrodzenia lektorów delegowanych do pracy za granicą w ramach programu NAWA. Ryczałtowe wynagrodzenie powinno uwzględniać koszty ubezpieczenia, wynajmu mieszkań o akceptowalnym standardzie. Praca w ramach programu Lektorzy NAWA powinna być zaliczana do stażu pracy.
- Pomimo utrzymującego się na względnie stabilnym poziomie zainteresowania studentów w krajach byłego ZSRR nauką języka polskiego należy dążyć do dalszego zwiększania atrakcyjności „polskiej” oferty edukacyjnej poprzez rozszerzanie programów studiów (ujmowanie Polski z szerszej perspektywy społecznej, politycznej, gospodarczej itd.), poszerzania dostępności stypendiów oraz wymian studenckich i akademickich, jak też rozwoju inwestycji w infrastrukturę edukacyjną.
- Szczególnym wsparciem powinny zostać objęte jednostki polonoznawcze w Ukrainie, które są najliczniejsze i gromadzą największą liczbę słuchaczy, ale jednocześnie pozostają niedofinansowane.
- Wobec ograniczonego dostępu do finansowania badań ze środków centralnych krajów byłego ZSRR czy z funduszy unijnych należy stworzyć osobne mechanizmy i zwiększyć finansowanie na projekty badawcze, konferencje czy publikacje przygotowywane we współpracy jednostek badawczych z Polski i krajów byłego ZSRR. Rozwiązaniem mogłoby być np. stworzenie kolejnych programów Narodowego Centrum Nauki czy Narodowego Centrum Rozwoju Humanistyki dla poszczególnych krajów w obszarze poradzieckim.
- Wsparcie ze strony państwa polskiego i jego agend dla jednostek polonoznawczych w obszarze poradzieckim powinno przybierać nie tylko formę transferów pieniężnych na realizację projektów badawczych, wymian akademickich czy działań promocyjnych, ale i wsparcia rzeczowego (sprzęt, wyposażenie) czy merytorycznego (materiały metodyczne, literatura itd.). Dotyczy to zwłaszcza Ukrainy.
- Przy wielu głosach uzasadnionej krytyki przechodzenia uniwersytetów na zdalny tryb nauczania i zajęcia w trybie zdalnym, warto zastanowić się nad potencjałem tego modelu nauczania przy współpracy. Takie oferty (np. specjalistyczne kursy online) mogłyby zostać opracowane we współpracy zagranicznych ośrodków z polskimi uczelniami i Instytutami Polskimi za granicą przy wsparciu instytucji państwa polskiego.

Formy współpracy państwa polskiego z jednostkami polonoznawczymi z perspektywy państwa polskiego – analiza i zalecenia

Rola zagranicznych jednostek polonoznawczych z punktu widzenia państwa polskiego

Analizując wypowiedzi badanych zauważyć można dwie podstawowe role jakie jednostki polonoznawcze w krajach byłego ZSRR mogą realizować z punktu widzenia państwa polskiego. Pierwsza z nich odnosi się wprost do dyplomacji publicznej. Część z badanych bowiem uważa, że prowadzenie badań nad Polską – jej językiem, historią i kulturą – może mieć pozytywny wpływ na jej postrzeganie i kształtowanie wizerunku. W tym kontekście najczęściej pojawia się przekonanie, że funkcjonowanie jednostek polonoznawczych w systemie nauki i szkolnictwa wyższego daje możliwość kształcenia elit społecznych, politycznych czy gospodarczych dobrze znających sytuację i dorobek RP.

[Badania] są nam potrzebne ponieważ ułatwiają tworzącym się elitom tych krajów zapoznanie się z Polską, polską kulturą, językiem, dorobkiem cywilizacyjnym i nabycie ekspertyzy na temat Polski.

Wątek ten powtarzał się w różnych wypowiedziach. Niektórzy z respondentów w osobach, które za pośrednictwem jednostek polonoznawczych miały okazję poznać Polskę, widzą nieoficjalnych „ambasadorów” RP.

To próba kształtowania kadr, które kształci się na uniwersytetach, co pozwala mieć polskich ambasadorów w różnych miejscach.

Inni z kolei postrzegali te działania jako zmierzające do stworzenia propolskiego lobby.

Cel miękki, nieoficjalny – tworzenie czegoś w rodzaju polskiego lobby, wytworzenie jakiegoś emocjonalnego stosunku do Polski.

W obu jednak przypadkach uważano, że Polska powinna poprzez swoje wsparcie świadomie i intencjonalnie budować kapitał społeczny w postaci elit czy kadr państwowych, które jeśli nie są emocjonalnie związane z Polską to przynajmniej posiadają na jej temat dużą wiedzę oraz mają w Polsce sieć kontaktów.

Państwo polskie ma żywotny interes we wpływniu na kształcenie kadr zainteresowanych Polską, by przez to wpływać na zakres ich wiedzy, tok myślenia i znajomości.

Druga rola ośrodków polonoznawczych, często pojawiająca się w wypowiedziach odnosi się sytuacji Polaków mieszkających w badanych krajach. Polaków w krajach byłego ZSRR postrzega się bowiem jako ważną grupę, której związki z Polską i polsnością powinny być aktywnie podtrzymywane. W tym kontekście szczególnie istotne są działania mające na celu rozwój nauczania języka polskiego – także na poziomie akademickim.

Utrzymanie więzi Polonii z ojczyzną, językiem polskim i polską kulturą są ważnym argumentem. Chodzi o utrzymanie stałej oferty nauki języka polskiego dla tych osób.

Co ważne dobre funkcjonowanie ośrodków polonoznawczych, a w szczególności polonistyk, daje możliwość rozwoju znajomości języka polskiego, czy polskiej kultury nie tylko studentom, ale przyczynia się do tworzenia mechanizmu multiplikacji. Dobrze wykształceni absolwenci mogą bowiem przekazywać wiedzę i umiejętności dalej – np. jako nauczyciele kształcący młodą Polonię lub aktywiści działający w polskich organizacjach.

Jednak ośrodki te są ważne nie tylko ze względu na podtrzymywanie polskiej tożsamości, ale także z tego powodu, że mogą być postrzegane jako miejsca tworzenia nowych polskich elit, także akademickich. Elity takie mogłyby z kolei brać aktywny udział w życiu społecznym i politycznym w krajach, których są obywatelami.

Wsparcie katedr jest potrzebne ponieważ państwo polskie wie, jaka jest jego polityka wobec Polaków mieszkających za wschodnią granicą. Albo podejmiemy decyzję, że ich wszystkich wywieziemy, albo chcemy budować silne elity społeczne narodowości polskiej. Jeżeli chcemy by Polacy

byli tam znaczący, powinni być oni dobrze wykształceni – bez elit akademickich będziemy przegrani.

System wsparcia jednostek polonoznawczych przez instytucje państwa polskiego

Formy wsparcia

W trakcie badań udało się wyodrębnić kilka podstawowych rodzajów wsparcia ze strony instytucji państwa polskiego i skierowanych do jednostek polonoznawczych:

- **Lektoraty**

Jedną z głównych form wsparcia jest wysyłanie lektorów języka polskiego na zagraniczne uniwersytety. Program Lektorzy NAWA realizuje Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej (NAWA). Obecnie na terenie krajów byłego ZSRR działa 26 lektorów NAWA: 9 w Rosji, 9 w Ukrainie, po 2 w Gruzji, i Mołdawii oraz po 1 w Armenii, Estonii, Kazachstanie i Uzbekistanie.

NAWA finansuje przede wszystkim pobyt i pracę lektora. Zapewnia także dodatkowe środki na funkcjonowanie lektoratu, np. na podręczniki. Lektorzy mają także możliwości pozyskiwania dodatkowych środków, np. ze strony polskich placówek.

W większości wypadków lektorzy na uniwersytetach funkcjonują przy wydziałach filologicznych. Jednak w pojedynczych przypadkach zdarza się, że działają na wydziałach, czy nawet uczelniach o innym niż filologiczny profilu. Co więcej, to przypisanie lektorów głównie do wydziałów filologicznych wydaje się być cechą charakterystyczną właśnie dla krajów byłego ZSRR.

Rzadko ale zdarzają się inni partnerzy niż filologie, np. Narodowy Uniwersytet Techniczny Ukrainy Politechnika Kijowska. Gdyby jednak porównywać jednostki ze Wschodu z pozostałymi to tu jest bardziej zachowawczy tryb utrzymywania lektoratów. Mniej jest inicjatyw interdyscyplinarnych, gdzie lektoraty byłyby łączone z innymi naukami niż lingwistyki. To się zdarza, np. lektorat na Uniwersytecie Ekonomicznym w Taszkencie ale rzadko, jest tego mało.

Warto zwrócić uwagę, że w wielu wypadkach lektorzy NAWA pracują na wybranych uczelniach przez wiele lat. Jak się wydaje rotacja jest tu mniejsza niż w przypadku innych regionów. Badani podkreślali, że może się to wiązać z faktem, iż lektorzy zgłaszający się do pracy w krajach byłego ZSRR to osoby szczególnie zaangażowane, aktywne i posiadające wysokie poczucie misji.

Często lektorzy są wieloletni i najczęściej właśnie w krajach byłego ZSRR, co może się łączyć z rysem charakteru. Lektorzy którzy tam jeżdżą to są ludzie z pasją i powołaniem by pracować na Wschodzie. Widać różnice między tymi którzy chcą jechać do innych krajów, inny typ pasjonatów jedzie na wschód. Ci ludzie wykonują tam świetną robotę. Nie tylko lektorską, ale dotyczącą tego co dzieje się wokół. Takie lektoraty często są skuteczniejsze.

Nasi badani wskazują, że popyt na lektorów języka polskiego – szczególnie w Ukrainie – wydaje się rosnąć, co związane jest przede wszystkim z rosnącą popularnością języka polskiego stymulowaną głównie otwarciem się możliwości emigracji do Polski.

Język polski jest na Ukrainie niezwykle ważny jeśli chodzi o języki obce. Jest to modne. Lektorzy na Ukrainie są pożądani tak, jak lektorzy j. angielskiego, a nawet bardziej, bo są rzadsi. Migracja Ukraińców jest duża stąd też popyt na lektorów i poświadczanie znajomości j. polskiego.

Obok tej pozytywnej tendencji pojawiają się także głosy dotyczące potencjalnych problemów i wyzwań jakie mogą stać przed lektoratami NAWA w kolejnych latach. Na przykład, obok pewnej liczby zaangażowanych osób zaczyna być odczuwane mniejsze zainteresowanie lektorów tym kierunkiem, mniej jest też osób władających językiem rosyjskim, kluczowym dla prowadzenia zajęć w wielu z krajów byłego ZSRR.

Dokonana się zmiana pokoleniowa – jeszcze 15 lat temu mieliśmy dwa razy większe zainteresowanie wyjazdem na wschód. Dziś mamy mniej chętnych by pracować tam. Wynika to np. z braku znajomości języka rosyjskiego.

Jednocześnie zmienia się zapotrzebowanie ze strony współpracujących uczelni. W niektórych z krajów wskazuje się, że milej widziani są lektorzy posługujący się językiem angielskim.

Np. w Gruzji po wojnie gruzińsko-rosyjskiej uczelnie poprosiły by lektor był anglojęzyczny, a nie rosyjskojęzyczny.

W niektórych wypadkach obserwuje się mniejsze zapotrzebowanie na lektorów NAWA ze strony uczelni w krajach byłego ZSRR, szczególnie w porównaniu z latami dwutysięcznymi, kiedy liczba lektorów wysyłanych przez MNiSW wynosiła ok. 50. Obecnie na 46 ośrodków gdzie zidentyfikowano studia bądź badania polonoznawcze – 27 jest objętych wsparciem programu Lektorzy NAWA. Częściowo może być to spowodowane mniejszym zainteresowaniem uczelni, częściowo zaś tym, że uczelnie same wykształciły już własnych lektorów.

Te ośrodki na Wschodzie wykształciły też swoją kadre, które zajęcia na lektoratach prowadzą. Oddolny proces zaistniał – w tej chwili mamy efekt spin-off. Absolwenci tych studiów sami takie nauczanie często prowadzą, stąd często brak zapotrzebowania na osoby z Polski.

- **Program „Promocja języka polskiego”**

To program NAWA istniejący od 2019 r. i skierowany do polskich jednostek szkolnictwa wyższego, które mogą wnioskować o granty realizowane w partnerstwie z zagranicznymi jednostkami i dotyczące promocji języka polskiego powiązanej z elementami historii i kultury Polski. Wśród uczelni, które zdobywają środki z tego programu wiele współpracuje z uczelniami w krajach byłego ZSRR – przede wszystkim w Ukrainie i Litwie, ale także np. w Uzbekistanie.

- **Program „Polonista”**

Program NAWA funkcjonujący od 2019 r i skierowany do studentów zagranicznych polonistyk (w tym doktorantów), który umożliwia odbycie części studiów na polskim uniwersytecie oraz naukowców, którzy również mogą uczyć się języka polskiego bądź prowadzić badania w tym zakresie w Polsce. Wśród laureatów są stypendyści z m. in. Litwy, Rosji, czy Białorusi.

- **Letnie kursy NAWA (dawniej „Letnie kursy języka i kultury polskiej”)**

Program finansowany przez NAWA i organizowany przez polskie uczelnie (w 2020 r. Uniwersytet Śląski, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej oraz Uniwersytet Łódzki). Jego odbiorcami są studenci bądź lektorzy zagranicznych uczelni, dla których polski nie jest pierwszym językiem. Co ważne z perspektywy obszaru geograficznego naszego badania – wśród

preferowanych krajów zamieszkania uczestników letnich kursów NAWA z interesujących nas państw pojawia się jedynie Litwa.

- **Wsparcie katedr języka polskiego na Litwie i Ukrainie**

Zadanie publiczne realizowane przez Fundację „Pomoc Polakom na Wschodzie” ze środków Kancelarii Prezesa Rady Ministrów RP w ramach konkursu Polonia i Polacy za Granicą. W ramach tego działania Fundacja wspiera 12 katedr polonistycznych – 10 na terenie Ukrainy i 2 na terenie Litwy. Inne kraje nie uczestniczą obecnie w programie

Kiedyś Fundacja współpracowała z Białorusią, ale inne kraje nie kierują takich oczekiwań do nas.

W ramach wsparcia realizowane są różne aktywności. Po pierwsze, w przypadku studiów płatnych dofinansowywane jest czesne dla osób pochodzenia polskiego (75 osób).

Naszym celem jest pokrywanie czesnego studentów – o ile są to studia płatne. Dzięki temu uniwersytety mają pewność, że katedry będą miały studentów i nie będą ich zamykać. Jest to ważne ponieważ coraz częściej rosną oczekiwania co do wymaganej liczby studentów.

Ponadto Fundacja dofinansowuje także inne działania potrzebne dla dobrego funkcjonowania wspieranych katedr, takie jak zakup książek i podręczników, wymiana sprzętu czy remonty. Warto zauważyć, że wsparcie to pozwala nie tylko na lepsze działanie tych jednostek, ale także ma znaczenie prestiżowe i pozytywnie wpływa na wizerunek nie tylko samych katedr, ale także państwa polskiego.

Dofinansujemy pewne potrzeby tych katedr. Wysyłają nam zapotrzebowanie – książki, podręczniki, sprzęt z wyższej półki, np. tablice multimedialne. Takie inwestycje są ważne ponieważ takie nowinki są prestiżowe. Szef takiej instytucji który może zdobyć nowoczesną infrastrukturę idzie w rankingu sympatii w górę. Wiadomo też, że jest to wsparcie państwa polskiego.

W każdym roku funkcjonowania programu dofinansowanie dla poszczególnych katedr jest zmienne i zależne od ich bieżących potrzeb.

Nie są to stałe kwoty dla każdej katedry, konkretne wsparcie zależy od zapotrzebowania. Szefowie katedry piszą,

że potrzebują pewnych rzeczy, potem trwają negocjacje z nimi.

Roczny budżet programu to niecałe 700 tys. złotych.

- **Inne formy wsparcia**

Poza tymi zinstytucjonalizowanymi formami państwo polskie udziela incydentalnie wsparcia różnym jednostkom w zależności od pojawiających się potrzeb. Działania takie podejmuje przede wszystkim MSZ za pośrednictwem polskich placówek dyplomatycznych oraz Instytutów Polskich funkcjonujących w badanych krajach. Warto podkreślić, że zwykle inicjatywa takiego dodatkowego wsparcia wychodzi od strony samych jednostek polonoznawczych.

Nasza rola bywa reaktywna, czyli odpowiadamy na postulaty uczelni, które do nas trafiają za pośrednictwem placówek.

Wsparcie zwykle polega na przeznaczeniu dodatkowych środków na dofinansowanie działań związanych np. z promocją ośrodków, wyposażeniem w pomoce naukowe czy literaturę. Dofinansowując ośrodki placówki biorą pod uwagę nie tylko potrzeby tych jednostek, ale także cele polskiej dyplomacji publicznej.

Placówki mogą realizować projekty na rzecz takich ośrodków polonoznawczych. Naszą rolę widzimy przede wszystkim w sferze wsparcia politycznego, logistycznego i dbałości o to, by dalsze funkcjonowanie danego ośrodka maksymalnie wpisywało się w nasze działania promocyjne w danym regionie.

Warto zwrócić uwagę na to, że w przypadku części byłych krajów ZSRR placówki mają do dyspozycji zarówno środki pochodzące z funduszy przeznaczonych na dyplomację publiczną, jak i na wsparcie Polonii. W wielu wypadkach można zauważyć płynne przechodzenie od jednego do drugiego rodzaju wsparcia czy nawet swego rodzaju „mieszanie” ich celów i rodzajów.

Wsparcie jest bardzo różne ponieważ jest przeznaczane na różne cele i pochodzi z różnych funduszy, którymi MSZ dysponuje. Poprzez ogólne środki programowe placówek możemy na wsparcie tych ośrodków przeznaczać dużo więcej środków – przez wydawanie publikacji, organizowanie dni polskich w ośrodkach akademickich, seminariów, spotkań,

*etc. Ze środków na promocję języka polskiego finansowali-
śmy np. zakupy podręczników do nauki j. polskiego, opra-
cowanie i wykonanie wystawy historii języka polskiego,
koszty przejazdów studentów, lektoraty językowe...*

Obok wsparcia oferowanego z szeroko rozumianych środków MSZ należy wspomnieć także o pośrednim finansowaniu ze strony MEiN (ministerstwo nie ma możliwości bezpośredniego finansowania zagranicznych jednostek).

*Przepisy ustawy prawo o szkolnictwie wyższym i wcze-
śniejsze [ustawy regulujące kwestie szkolnictwa wyższego
i nauki – MN] nie przewidywały możliwości bezpośrednie-
go finansowania uczelni za granicą – Minister Edukacji
i Nauki nie ma podstawy prawnej by to wprost realizować.
Pojedyncze przykłady pokazują, że można to robić, ale nie
wprost – np. za pośrednictwem polskich jednostek, np. pol-
skich uniwersytetów czy NAWA.*

Przykładami wsparcia mającego na celu stworzenie ośrodków polonoznawczych są Polish Chair na Uniwersytecie Columbia w USA, czy Cambridge Polish Studies na Uniwersytecie Cambridge w Wielkiej Brytanii. Jednak w przypadku krajów byłego ZSRR takich „flagowych” projektów nie realizuje się. Zdaniem naszych rozmówców wynika to przede wszystkim z faktu, że tamtejsze uczelnie nie wyrażają takiej potrzeby.

*W przypadku krajów byłego ZSRR nie padały propozycje
utworzenia flagowego projektu polonoznawczego. Do MEiN
takie propozycje ze strony polskich jednostek nie padały.
Podeszlibyśmy do tego otwarcie, bo są środki na takie rze-
czy. Ze strony placówek też takich inicjatyw nie było. Być
może jest to znak, że oferta jest wystarczająca.*

Nie oznacza to jednak, że MEiN nie wspiera takich jednostek pośrednio. Jednym z przykładów są programy NAWA omówione wyżej, innym zaś projekty finansowane przez Narodowe Centrum Nauki (NCN). NCN oferuje granty na prowadzenie projektów badawczych przez polskie jednostki naukowe, które jednak mogą być realizowane we współpracy z jednostkami zagranicznymi.

*Dane NCN wskazują, że w ciągu ostatnich 5 lat finanso-
wanych było 25 projektów za ponad 19 mln złotych realizo-
wanych we współpracy z podmiotami naukowymi z krajów
byłego ZSRR – głównie były to badania historyczne,*

rzadziej ekonomiczne. W ramach programów które są skierowane wprost na finansowanie współpracy międzynarodowej (HARMONIA, DAINA) czy też innych w ramach których współpraca jest możliwa (OPUS, SONATA) współpracowano z jednostkami działającymi głównie w krajach bałtyckich, ale też na Ukrainie. Dodatkowo NCN sfinansował 54 projekty za ponad 26 mln zł, gdzie byli nieinstytucjonalni partnerzy z krajów byłego ZSRR.

MEiN może także dofinansowywać przedsięwzięcia realizowane przez polskie uczelnie, które mają na celu współpracę z jednostkami polonoznawczymi, bądź też badaczami lub studentami uczelni z krajów byłego ZSRR. Przykładem mogą być inicjatywy organizowane przez Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego – „Wschodnia Szkoła Letnia” skierowana do młodych badaczy m.in. z krajów byłego ZSRR oraz „Wschodnia Szkoła Zimowa”, której odbiorcami są studenci ostatnich lat studiów.

Nie do przecenienia są także inicjatywy finansowane przez same uczelnie, np. Nagroda im. Lwa Sapiehy, której laureaci mają możliwość pracy przez 12 miesięcy na kilku polskich uniwersytetach.

Wyzwania strategiczne dotyczące wsparcia polonoznawstwa na świecie

W zakresie strategii dotyczącej wpierania polonoznawstwa na świecie nie odnotowano zasadniczych zmian w stosunku do stanu z 2020 r. Jedynym *novum* w tym zakresie jest opracowany przez NAWA „Kierunkowy plan działań na lata 2021-2027” uszczegóławiający zadania i planowane działania NAWA na kolejne lata. Należy także wspomnieć o będącym obecnie w procesie konsultacji dokumencie strategicznym „Polityka Naukowa Państwa” w którym omawia się m.in. kwestie związane z dyplomacją naukową. Jednak kwestie związane z rozwojem polonoznawstwa nie są tam poruszane.

Niezależnie od tego warto zastanowić się nad pewnymi niepisаныmi założeniami strategicznymi podejmowanych przez różne instytucje działań oraz strategicznymi wyzwaniami, przed którymi instytucje te stają, bądź staną w bliższej przyszłości.

Biorąc pod uwagę temat ekspertyzy można mówić o kilku ważnych kwestiach:

- **Silny nacisk na kraje byłego ZSRR**

Interesującym wątkiem pojawiającym się w niektórych z wywiadów było szczególne zainteresowanie państwa polskiego krajami byłego ZSRR. Wynikało ono dwóch powodów. Pierwszym z nich jest chęć wsparcia Polaków mieszkających w obszarze poradzieckim. Pojawiały się wypowiedzi – zbieżne z założeniami polityki polonijnej – uzasadniające wsparcie faktem ”opuszczenia” przez Polskę w wyniku przesunięcia granic po II wojnie światowej. Drugim z powodów jest wspólnota doświadczeń podzielana z innymi krajami byłego bloku sowieckiego.

Jest za nami historia, która dotyczy Polski i innych byłych krajów bloku sowieckiego. Rozumiemy na czym polegało bycie częścią tego obozu. Rozumiemy lepiej te kraje, które nadal pozostają pod wpływem Rosji i rozumiemy te, które z tego wpływu starają się wyzwolić. Dla nas jest oczywistym, że chcemy być w tych krajach obecni.

Co ciekawe w żadnej z wypowiedzi nie pojawił się wątek dotyczący doniosłości tej części świata z punktu widzenia strategicznych interesów RP. Jedynie jeden z badanych wspominał o konieczności większej jeszcze koncentracji działań na tym obszarze i wytworzenie przez Polskę przewagi konkurencyjnej nad innymi państwami zainteresowanymi silną obecnością w krajach byłego ZSRR.

- **Nierównomierność wsparcia**

Ważnym wnioskiem, który można wysnuć na podstawie analizy zebranego materiału jest nierównomierność wsparcia i koncentracja przede wszystkim w Ukrainie i na Litwie. Większość prowadzonych aktywności realizowanych jest właśnie na tym obszarze. Inne kraje – np. Rosja czy też Gruzja – pojawiają się w wypowiedziach badanych rzadziej, zdecydowanie mniej często też wspierane są instytucje z tych krajów.

Może to świadczyć o tym, że są one traktowane jako mniej istotne – co wydaje się szczególnie dziwne w przypadku Rosji. Koncentracja w Litwie i w Ukrainie może być jednak związana z silnym wsparciem działań wobec ośrodków polonoznawczych nakierowanych na kwestie polonijne raczej niż te związane z dyplomacją publiczną.

- **Białoruś**

Szczególnym przypadkiem jest Białoruś, gdzie działania reżimu Łukaszenki oraz polskie reakcje na nie doprowadziły do praktycznego zawieszenia aktywności państwa polskiego w zakresie współpracy z ośrodkami polonoznawczymi. Nie oznacza to jednak, że polskie instytucje nie

podejmują żadnych działań. Przeciwnie – prowadzona jest aktywna polityka mająca na celu pomoc prześladowanym białoruskim studentom i naukowcom. Działania takie podejmuje zarówno NAWA, jak i polskie uniwersytety przy wsparciu MSZ oraz MEiN.

Co ważne, działania te mając przede wszystkim podłoże humanitarne, mogą przynieść w przyszłości także efekty z zakresu dyplomacji publicznej i naukowej.

Te inwestycje się opłacają ponieważ wiele z tych osób wykształconych w Polsce, z biegłym językiem polskim, będzie do swojej ojczyzny wracać. Do życia naukowego, politycznego gospodarczego, które po Łukaszence będzie musiało zostać odbudowane od nowa.

- **Zawieszenie między polityką polonijną a dyplomacją publiczną/naukową**

Jak już wspomniano wsparcie dla polonoznawstwa w krajach byłego ZSRR motywowane jest zarówno chęcią poprawy sytuacji i wzmocnienia tożsamości Polaków mieszkających w krajach byłego ZSRR, jak i prowadzeniem aktywnej dyplomacji publicznej wobec innych obywateli tych krajów. Zaobserwowano, że między tymi celami i działaniami skierowanymi do obu wymienionych grup istnieje pewien rodzaj synergii, który znajduje najlepsze odzwierciedlenie w dostępności większych środków finansowych przeznaczanych na te cele.

Należy jednak odnotować, że obok synergii występują między wskazanymi podejściami także istotne rozbieżności, które w konsekwencji mogą wpływać na efektywność podejmowanych działań. Z wypowiedzi niektórych badanych wynika, że te dwa główne cele – budowanie elit związanych z Polską i budowanie elit polskich, bywa czasem postrzegane jako sprzeczność. Dla niektórych bowiem kładzenie większego nacisku na kształcenie młodych Polaków nie jest długotrwale opłacalne z perspektywy państwa polskiego – przede wszystkim ze względu na fakt, iż często emigrują oni do Polski, ale także ze względu na to, że takie podejście ogranicza potencjalny zasięg oddziaływania. Stąd postulat poświęcenia większej uwagi szerszemu gronu odbiorców (w którym również mogą się znaleźć przedstawiciele Polonii).

Czy kluczowe jest wspieranie Polaków, czy też pójście drogą strategii politycznej, gdzie interesuje nas zainteresowanie Polską bardziej niż polskie pochodzenie. Polskę opłaca się

łowić zdolnych ludzi, przyciągać do swoich spraw niezależnie od polskości.

Przewaga środków polonijnych nad środkami na promocję Polski. Dramatyczna przewaga. Ze względów tożsamościowych potrzebni są nam Polacy na Ukrainie, tymczasem oni uciekają do Polski. Za pomocą środków budżetowych utrzymujemy pewien pozór. Brak jest tu wyraźnych skupisk i silnego środowiska. Tymczasem prawdziwa potrzeba to promowanie polskiej kultury i języka w środowiskach ukraińskich.

- **Niezamierzone skutki promocji języka polskiego**

W kontekście dylematów strategicznych należy podkreślić problem podnoszony przez wielu z naszych rozmówców dotyczący „ubocznych” skutków promocji języka polskiego – jego nauki, oraz w szczególności rozbudowanego systemu stypendiów wyjazdowych do Polski, przeznaczonych dla osób z byłych krajów ZSRR, w tym przede wszystkim osób polskiego pochodzenia. Badani często zwracali uwagę na to, że niezamierzonym, ale niezwykle istotnym efektem tych działań był społeczny drenaż zarówno środowisk polonijnych, jak i osób niepolskiego pochodzenia – dobrze wykształconych ze znajomością języka polskiego i polskiej kultury. Spowodowany był on tym, że wielu, jeśli nie większość, z osób przyjeżdżających na stypendia do Polski decydowało się na pozostanie tu.

Z punktu widzenia Polaków w krajach byłego ZSRR działania te – zdaniem badanych – mogą doprowadzić ostatecznie do depolonizacji – szczególnie Ukrainy i w mniejszym stopniu Litwy.

Po czasie zauważyliśmy, że w kwestii młodych Polaków ze Wschodu – tak szeroki system stypendialny powoduje depolonizację intelektualną – większość z nich zostaje w Polsce. Z punktu widzenia dalekosiężnej strategii utrzymania kultury polskiej na Wschodzie jest to problem. Ten eksperyment przegraliśmy. Rzadkie są przypadki, że oni wracają.

Z kolei częsta emigracja środowisk znających język polski powoduje, że próba budowania elit znających Polskę, które mogłyby multiplikować wiedzę na jej temat może okazać się długoterminowo trudna, jeśli nie niemożliwa. Już obecnie ukraińskie szkoły skarżą się na brak nauczycieli języka polskiego.

Studenci nielicznych polonistyk na Ukrainie często uczą się polskiego by uciec do Polski, a nie pracować w ukraińskich szkołach

Dodatkowo sytuacja „drenażu” może prowadzić do pewnych zadrażnień – szczególnie dotyczy to kwestii relacji polsko-ukraińskich.

Jest częścią napięcia polsko-ukraińskiego to, że Polska odsyła najzdolniejszych ludzi z Ukrainy.

Dla niektórych z badanych odpowiedzią na te wyznawania jest skoncentrowanie się przede wszystkim na działalności w krajach byłego ZSRR, w mniejszym stopniu na finansowaniu stypendiów w Polsce, które mogą silnie motywować młodych ludzi do emigracji.

Teraz ważną rolę odgrywają organizacje – np. program finansujący stypendia osób które studiują na miejscu, nie przyjeżdżają do Polski a zostają na miejscu tak, by przyszli liderzy polonijni nie uciekali do Polski.

Ważne byłoby tworzenie na miejscu kadr zajmujących się językiem polskim i wzmacnianie tych kadr. Nie chodzi o stypendia przyjazdowe – bo znów drenaż...

- **Koncentracja na studiach językowych**

Badani dość zgodnie podkreślali, że z perspektywy instytucjonalnej w krajach byłego ZSRR występuje nadreprezentacja instytucji polonoznawczych skupionych przede wszystkim na nauce języka polskiego. Mniej zaś jest takich ośrodków które zajmowałyby się szerszym kontekstem – polską kulturą, historią, społeczeństwem czy polityką.

Wymieniłbym tylko kilka ośrodków w krajach byłego ZSRR, gdzie nauka języka polskiego nie jest najważniejsza.

Przekłada się to na zapotrzebowanie ze strony zagranicznych uczelni, a w konsekwencji także na ofertę ze strony Polski, która więcej wysiłku wkłada we wspieranie studiów języka polskiego.

Inny jest profil tych ośrodków – na zachodzie mówimy o studiach o Polsce, kulturze, cały pakiet polskich studiów. Na Wschodzie raczej te uczelnie wskazują na potrzebę pozyskania specjalistów nauczania języka polskiego. Bardziej nacisk na zajęcia lektoratowe, językowe, a mniej kulturowe.

Szersza oferta studiów o Polsce nie jest wyraźna, raczej język polski jako obcy.

W konsekwencji istnieje niewiele ośrodków typowo polonoznawczych o profilu interdyscyplinarnym. Brak jest także ośrodków eksperckich skoncentrowanych na sprawach polskich.

Jest poważny deficyt związany z brakiem ekspertów w think-tankach wynikający z mentalnej orientacji na Niemcy, Stany Zjednoczone, Francję czy Wielką Brytanię. O Polsce wszystko wszyscy wiedzą i nie ma potrzeby się nią zajmować.

Brak instytucji o takim profilu nie oznacza, że nie ma osób, które by w kontekstach innych niż językowy interesowały się Polską. Są to jednak pojedyncze osoby funkcjonujące w ramach szerszych, niezwiązanych bezpośrednio z Polską strukturach.

Mam kontakty ukraińskimi historykami, ale raczej nie są to kontakty z wydziałami, instytucjami ale raczej z osobami.

• **Inne wyzwania**

Niezależnie od poruszonych wyżej tematów w badaniu udało się zdiagnozować trzy dodatkowe strategiczne wyzwania stojące przed systemem wspierania jednostek polonoznawczych. Pierwsze z nich dotyczy braku systemu ewaluacji ich działalności. Państwo polskie przeznaczając na wsparcie ośrodków polonoznawczych środki finansowe oraz stawiając przed nimi pewne (nie zawsze jasno sformułowane) cele, nie prowadzi jednocześnie systematycznej oceny efektów tego wsparcia.

Nie ma ewaluacji skuteczności tych działań – mimo podejmowanych prób. Warto by jednak było przeprowadzić ewaluację by ten system wsparcia udoskonalić.

Drugim istotnym wyzwaniem jest brak jasnego i trwałego systemu wspierania współpracy między ośrodkami polonoznawczymi w krajach byłego ZSRR, a jednostkami naukowymi w Polsce. Nie oznacza to oczywiście, że takiej współpracy nie ma, i że okresowo nie jest ona finansowo wspierana przez agendy państwowe (przykładami mogą być przywołane wcześniej projekty finansowane przez NAWA czy też NCN). Nie ma jednak długoletnich, strategicznych programów stymulujących i finansujących taką kooperację. Jest to o tyle ważne, że polskie uniwersytety wspierając mniejsze jednostki polonoznawcze swoją kadrą

i wiedzą ekspercką mogłyby przyczynić się do ich rozwoju oraz znaczącego podniesienia ich prestiżu.

Polskie uczelnie nie prowadzą szczególnie intensywnej współpracy z katedrami na Litwie i na Ukrainie. Współpraca jest, ale często są one junior partnerami. Padają opinie, że państwo polskie nie wspiera tych katedr jak mogłoby wspierać – nie chodzi o wsparcie finansowe, ale państwo polskie mogłoby mocniej wspierać instytucje polskie w celu stymulowania bliższej współpracy z tymi katedrami. Chodzi o podniesienie ich prestiżu.

Ostatnim problemem wartym odnotowania jest kwestia niepewnej przyszłości. Już dziś obserwuje się niebezpieczne dla ośrodków polonoznawczych tendencje polegające na wprowadzaniu minimalnych poziomów liczby studentów koniecznych do otwarcia kierunku – negatywnie może się to odbić na mniej popularnych kierunkach do których należą studia filologiczne. Ponadto w niektórych krajach np. na Litwie, obserwuje się konsolidację rynku uczelni wyższych skutkującą zmniejszeniem ich liczby. W konsekwencji uczelnie, na których prowadzone są ośrodki polonoznawcze czy polonistyki, mogą być zagrożone.

Ich sytuacja jest coraz gorsza – istnieje prawdopodobieństwo, że albo będą upadać albo konsolidować się w katedry słowiańskie. Na Litwie mamy do czynienia z poważną reformą szkolnictwa wyższego – 1/3 uniwersytetów została zlikwidowana. Wprowadzono ostre wymogi dotyczące m.in. liczby studentów.

Wnioski

- Jednostki polonoznawcze w krajach byłego ZSRR pełnią z punktu widzenia państwa polskiego istotne role w zakresie dyplomacji publicznej oraz polityki polonijnej.
- W zakresie dyplomacji publicznej ich funkcja dotyczy przede wszystkim wytwarzania oraz promowania wiedzy o Polsce, a także tworzenia elit społecznych, politycznych i gospodarczych, znających język i kulturę polską, posiadających w Polsce liczne kontakty.
- W zakresie polityki polonijnej rola ośrodków polonoznawczych dotyczy podtrzymywania związków Polaków w obszarze poradzieckim z Polską i polskością oraz tworzenia dobrze wykształconych

elit polonijnych, które byłyby przygotowane do brania aktywnego udziału w życiu społecznym i politycznym krajów byłego ZSRR.

- System wsparcia jednostek i badań polonoznawczych w krajach byłego ZSRR wydaje się być dobrze rozwinięty i składa się z kilku mechanizmów. Część z nich ma charakter uniwersalny i skierowana jest także do jednostek funkcjonujących w innych krajach:
 - ✓ Program „Lektorzy NAWA”, który finansuje pobyt i prace polskich lektorów na zagranicznych uniwersytetach.
 - ✓ Program „Promocja języka polskiego” skierowany do polskich jednostek szkolnictwa wyższego, które mogą wnioskować o granty realizowane w partnerstwie z zagranicznymi jednostkami i dotyczące promocji języka polskiego powiązanej z elementami historii i kultury Polski.
 - ✓ Program stypendialny „Polonista” skierowany do studentów zagranicznych polonistyk oraz naukowców na nich pracujących.
 - ✓ Program „Letnie kursy NAWA” dla studentów bądź lektorów zagranicznych uczelni, dla których polski nie jest językiem ojczystym.
 - ✓ Wsparcie jednostek polonoznawczych przez placówki dyplomatyczne i Instytuty Polskie.
 - ✓ Projekty NCN realizowane we współpracy z jednostkami z krajów byłego ZSRR.

Część działań zaś skierowana jest przede wszystkim do jednostek działających na terenie byłego ZSRR:

- ✓ Wsparcie katedr języka polskiego na Litwie i Ukrainie realizowane przez Fundację „Pomoc Polakom na Wschodzie” ze środków Kancelarii Prezesa Rady Ministrów RP w ramach konkursu Polonia i Polacy za Granicą.
 - ✓ Dofinansowywanie przez MEiN przedsięwzięć realizowanych przez polskie uczelnie i mających na celu współpracę z jednostkami polonoznawczymi bądź badaczami lub studentami uczelni z krajów byłego ZSRR.
- Mimo rozbudowanego systemu wsparcia jednostek polonoznawczych w krajach byłego ZSRR nie można mówić o spójnej strategii w tym zakresie. W porównaniu z wcześniejszym badaniem nie odnotowano pojawienia się istotnych dokumentów strategicznych dotyczących tych kwestii.
 - Można natomiast wskazać na pewne niepisane założenia strategiczne podejmowanych przez różne instytucje działań:
 - ✓ Jak się wydaje zakres wsparcia dla jednostek polonoznawczych w krajach byłego ZSRR jest większy niż w przypadku jednostek

funkcjonujących na zachodzie. Wyjątkiem od tej reguły jest brak „flagowych” projektów tworzenia katedr polonoznawczych podobnych do Polish Chair na Uniwersytecie Columbia w USA, czy Cambridge Polish Studies na Uniwersytecie Cambridge w Wielkiej Brytanii. Kraje byłego ZSRR postrzegane są jako istotne ze względu na zbieżność doświadczeń historycznych oraz silną obecność społeczności polskiej.

- ✓ Jednocześnie obserwuje się – co częściowo może być wynikiem nacisku na kwestie związane z polityką polonijną – silniejszy nacisk na działania dotyczące Ukrainy i Litwy, mniejszy zaś na pozostałe kraje byłego ZSRR.
- ✓ Ze względu na sytuację polityczną obecne możliwości działania na Białorusi są ograniczone. Państwo polskie wdraża jednak inicjatywy na rzecz represjonowanych studentów i naukowców z Białorusi m.in. poprzez system stypendiów.
- ✓ Wsparcie dla polonoznawstwa jest motywowane zarówno założeniami dyplomacji publicznej, jak i polityki polonijnej. Z jednej strony ma to pozytywny wpływ – dzięki większej puli dostępnych środków finansowych. Z drugiej może prowadzić do pewnej sprzeczności celów i podejmowanych działań.
- Przed praktyką wsparcia jednostek polonoznawczych w krajach byłego ZSRR dają się także zaobserwować pewne strategiczne wyzwania:
 - ✓ Do najważniejszych należą niezamierzone skutki fundowania stypendiów w Polsce (zarówno dla przedstawicieli Polaków w krajach byłego ZSRR, jak i dla studentów studiów polonoznawczych) związane głównie z faktem częstej emigracji stypendystów do Polski i w konsekwencji odbywającego się drenażu młodych środowisk polonijnych oraz studentów i absolwentów polonistyki.
 - ✓ Daje się zaobserwować niedosyt liczby instytucji prowadzących interdyscyplinarne badania nad Polską – większość bowiem ośrodków zidentyfikowanych i wspieranych przez państwo polskie to klasyczne polonistyki. Badacze prowadzący historyczne, społeczne, czy polityczne badania nad Polską są często rozsiani i nie są związani z ośrodkami polonistycznymi.
 - ✓ Braku systemu ewaluacji działalności ośrodków polonoznawczych i wpływu wsparcia państwa polskiego na ich funkcjonowanie.
 - ✓ Brak jest także jasnego i trwałego systemu wspierania współpracy między ośrodkami polonoznawczymi w krajach byłego ZSRR a jednostkami naukowymi w Polsce, która w dłuższej perspektywie mogłaby polepszyć funkcjonowanie tych ośrodków.

- ✓ Zidentyfikowano także zagrożenie dla funkcjonowania ośrodków polonoznawczych, głównie studiów polonistycznych, związane z przemianami demograficznymi oraz większymi wymaganiami uniwersytetów dotyczącymi liczebności grup studenckich. Mogą one w dłuższej perspektywie doprowadzić do likwidacji części kierunków polonistycznych.

Rekomendacje

- Rola jednostek polonoznawczych w krajach byłego ZSRR obecnie jest postrzegana z dwóch różnych i tylko do pewnego stopnia zbieżnych perspektyw: promocji Polski i wsparcia Polonii. Mimo, iż skutkuje to poszerzeniem możliwości działania i – przede wszystkim – zwiększeniem możliwości finansowania, niesie to za sobą także zagrożenia. Polegają one przede wszystkim na niespójności komunikatów kierowanych do różnych odbiorców – przedstawiciele polskiej diaspory i innych obywateli państw byłego ZSRR. Obecnie w wielu wypadkach wydaje się, że większy nacisk kładziony jest na Polaków w obszarze poradzieckim, mniejszy zaś na inne grupy odbiorców. Wydaje się to błędną strategią, która zresztą może być wyjaśnieniem dominacji ośrodków o charakterze polonistycznym i w małym stopniu interdyscyplinarnym. Położenie większego nacisku na klasyczną dyplomację publiczną i naukową może dać lepsze efekty, które jednocześnie nie wpłyną negatywnie na pozycję Polonii. Może to także szerzej otworzyć drzwi na zagraniczne uniwersytety, które obecnie w niektórych wypadkach mogą nieufnie patrzeć na inicjatywy głównie związane z podtrzymywaniem tożsamości tamtejszych Polaków.
- Należy zwrócić uwagę, czy obecne priorytety wsparcia ośrodków polonoznawczych w krajach byłego ZSRR – wynikające zresztą raczej z dotychczasowej praktyki, czy wręcz przyzwyczajenia, niż założeń strategicznych – powinny nadal być kontynuowane. Badania wykazują pewną ich nierównowagę polegającą na silnym nacisku przede wszystkim na Ukrainę i Litwę a w mniejszym stopniu na inne państwa tego bloku (wyjątkiem jest tu program „Lektorzy NAWA” w którym duża grupa lektorów pracuje w Rosji). Drugi obszar, gdzie można dostrzec brak równowagi to profil tych ośrodków, wśród których dominują te skoncentrowane głównie na języku polskim i w mniejszym stopniu na innych obszarach polonoznawstwa. Wynika stąd postulat przemyślenia tych priorytetów i bardziej

aktywnego kształtowania wsparcia, tak by było ono skierowane do bardziej zróżnicowanego grona odbiorców. Oczywiście w niektórych przypadkach musiałyby to oznaczać próbę stymulowania tworzenia nowych inicjatyw. Jednak biorąc pod uwagę zdefiniowane wyżej deficyty mogłoby to być bardzo korzystne.

- Konieczne jest dalsze rozwijanie współpracy między ośrodkami polonoznawczymi w krajach byłego ZSRR a polskimi uczelniami i jednostkami naukowymi. Już w tej chwili taka współpraca jest realizowana, jednak po pierwsze, nie zawsze jest intensywna. Po drugie, bywa uzależniona od wsparcia grantowego, które ma ograniczony w czasie charakter i nie zawsze wspiera budowanie długotrwałych relacji. Tym bardziej należy rozważyć tworzenie długoletnich programów współpracy między wybranymi, postrzeganymi jako strategicznie ważne, ośrodkami polonoznawczymi a najlepszymi polskimi uczelniami. Programy takie mogłyby finansować koszty wymian akademickich, wspólnych projektów badawczych, ale mogłyby także pokrywać podstawowe koszty funkcjonowania ośrodków polonoznawczych. W ten sposób miałyby one silny impuls rozwojowy z jednej strony wzmacniany wymianą myśli i idei z polskimi kolegami, a z drugiej stymulowany finansowo.
- Obecnie na wsparcie ośrodków polonoznawczych w krajach byłego ZSRR przeznaczają się niemałe środki pochodzące z różnych źródeł (zarówno MEiN, jak i MSZ). Co więcej badani zauważają, że jego wysokość jest znacząco większa niż w poprzednich dekadach. Jednak do tej pory państwo polskie nie wypracowało modelu ewaluacji funkcjonowania takich ośrodków z perspektywy celów dyplomacji publicznej czy polityki polonijnej. Biorąc to pod uwagę należy rozważyć zaprojektowanie systemu oceny skuteczności wsparcia udzielanego jednostkom polonoznawczym.
- Szczególnemu namysłowi należy poddać kwestię stypendiów dla studentów z krajów byłego ZSRR w Polsce. Są one bez wątpienia efektywnym narzędziem wspierającym rozwój polskiego szkolnictwa wyższego – jego umiędzynarodowienia, ale także zwiększania liczby studentów. Mają także pozytywny wpływ na bilans migracyjny Polski i w konsekwencji są wsparciem rynku pracy. Można mieć jednak wątpliwości na ile realizują one cele związane z dyplomacją publiczną i nauką oraz polityką polonijną. Badani sugerują, że duża część stypendystów może już nie wracać do swoich krajów pochodzenia, co stawia pod znakiem zapytania sensowność finansowania tego typu przedsięwzięć ze

środków przeznaczonych na realizację tych polityk. Być może warto szczególnie badać losy absolwentów tych stypendiów, przy okazji także budując narzędzia kontaktu z nimi. Pozwoliłoby to lepiej projektować te programy, tak by bardziej jeszcze wpisywały się w cele państwa polskiego.